

МАТЕРІЯЛИ КОНГРЕСУ
української
вільної політичної думки

Збірник ч. 1.

Мюнхен 1972

МАТЕРІЯЛИ КОНГРЕСУ української вільної політичної думки

Збірник ч. 1.

Мюнхен 1972

З М І С Т

Передмова	5
Повідомлення УРДП, ОУНз, УНДО:	
Конгрес Української Вільної Політичної Думки .	6
Тимчасовий Секретаріят КУВПД	9
Матеріяли першого студійного семінару:	
Атанас Фіголь: Вступне слово	10
Василь Гришко: Чи один шлях до єдиної мети?	13
Михайло Добрянський: Чи можлива українська визвольна політика? .	18
Богдан Кордюк: З минулого в майбутнє	27
Відгуки преси:	
«Батьківщина»	34
«Шлях Перемоги»	35
«Українське Слово»	36
«Українське Життя»	38
«Українські Вісті»	41
Політичні середовища — ініціатори КУВПД:	
ОУНз	48
УНДО	51
УРДП	54

ПЕРЕДМОВА

Політичні середовища УРДП, ОУНз і УНДО виступили з ініціативою підготовки і скликання Конгресу української вільної політичної думки (КУВПД), створили Тимчасовий Секретаріят КУВПД та підготували й провели перші студійні семінари в рамках праці по підготовці Конгресу. Дальшу працю по популяризованню ідеї КУВПД, координації діяльності по його підготовці і розбудові організаційної мережі та фінансової бази Конгресу перебирає на себе Тимчасовий Секретаріят.

Одним із завдань Тимчасового Секретаріату, в рамках популяризації ідеї Конгресу, є його видавнича діяльність, зокрема видання «найбільш цікавих матеріалів студійних семінарів окремими брошурами». Пропонована читачам брошура і є якраз таким першим виданням. Вона містить матеріали першого студійного семінару КУВПД, що відбувся 21 січня 1972 року в Мюнхені, Зах. Німеччина.

Як відомо з проголошення ініціаторів Конгресу, його підготовка має переводитися через «студійні семінари, конференції, окремі доповіді з вільним обговоренням, дискусії в пресі і т. д. на теми, які потім будуть обговорюватися на Конгресі». Таким чином ініціатори особливу увагу акцентують на підготовці Конгресу, розглядаючи її не як технічну працю по уможливленню скликання Конгресу, а як працю творчу — безпосередньої тематичної підготовки, тобто підготовки розроблених і широко обговорених тем. Тим самим число безпосередніх учасників Конгресу надзвичайно поширюється.

Але не всіх можна охопити семінарами, конференціями, доповідями, при нашому розсіянні по світі. Щоб охопити і тих, які живуть ізольовано, якраз і мислиться видання матеріалів окремими брошурами. При чому, ті «самітники» можуть присилати до Тимчасового Секретаріату свої зауваги і, навіть, цілі розробки окремих тем. І коли вони будуть становити загальне зацікавлення, вони будуть друкуватися в наступних брошурах. Таким чином видавнича діяльність Тимчасового Секретаріату подумана як одна з головніших ділянок тематичної підготовки КУВПД. Зрозуміло, що це можна буде робити тільки при широкій підтримці громадянства.

Всі матеріали, які будуть друкуватися в брошурах, мають бути підписані і висловлюють погляди автора. Отже, вміщення того чи іншого матеріалу в брошурі не означає, що з ним погоджується редакція.

Тимчасовий Секретаріят КУВПД

КОНГРЕС УКРАЇНСЬКОЇ ВІЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

Політична еміграція завжди перебуває в тій чи іншій мірі в ізоляції від свого народу і це ускладняє її завдання і її діяльність. Українська еміграція, як відомо, майже весь час перебувала в тотальній ізоляції. Кожний випадковий контакт із земляками з України, кожна непомітна вістка звітти були для нас непроминальною подією. Тому великою, буквально епохальною подією для еміграції було зменшення ізоляції від Батьківщини за останні роки.

Поперше, уможливлення виїздів з України деяким категоріям культурних діячів дало нагоду прямих контактів з ними. Подруге, ще важливіше, з України почала надходити неконтрольована режимом політична література Самвидаву, що дало змогу ознайомитись з ідейними настановами й напрямком діяльності свідомого своїх прав українства в Україні.

Таким чином діалог ідей українського політикуму розширився, помножились погляди на можливі шляхи їх здійснення. Створилися, властиво, нові умови праці і самозрозуміло вони вимагали нового підходу, досконаліших методів, більших засобів і поширення засягу. Адже матеріали з України стали здобутком світової преси, новий етап української справи отримав світовий розголос.

На жаль, українська політична еміграція продовжувала перебувати у власному гетто, яке ділилося ще на ряд внутрішніх гетто, з своїми політичними ідеями, з своїм розумінням дійсності в Україні і з своєю пресою, що все те канонізувала. Значна частина еміграції не змогла пристосуватися до нових умов (а дехто, навіть, їх не помітив) і продовжувала діяти старими, практикованими протягом 50 років, методами.

Наслідком того створився ще один поділ еміграції і невинуватене ворогування з далекойдучими закидами та обвинуваченнями. Найбільш прикритим було те, що в основі ворогування лежить ряд непорозумінь, зокрема недостатнє обізнання з станом в Україні та намагання деяких політиків на лідерських постах уперто триматися своїх старих настанов і розумінь, всіяко їх канонізувати, навіть, ціною відповідного препарування матеріалів з України.

Отже українська політична еміграція знаходиться в такому стані, що вона неспроможна успішно відігравати ролю співпартнера в сучасній боротьбі за долю українського народу. Багато говориться і пишеться про допомогу кращі, але ніхто толком не знає «як», «чим» і в «чому» має полягати та допомога.

У цій ситуації мабуть найдоцільніше було б передискутувати весь комплекс питань визвольної політики і становища в Україні, відверто з'ясувати й устійнити погляди на ці справи в спокійній академічній обстановці. Свого часу, в висліді успішно проведеної 6-ї сесії УНРади, тодішній Виконавчий Орган на чолі з д-ром А. Фіголем, з тією метою проектував, поруч із скликанням наступної сесії УНРади, також скликання Конгресу української вільної політичної думки. А. Фіголь тоді накреслював:

«На цьому Конгресі темою засідань, конференцій, пленумів і, евен-туально, резолюцій має бути політична проблематика української діаспори у вільному світі, як до питань її внутрішнього життя, так і щодо допомоги Україні».

Потребу Конгресу він мотивував так:

«У першу чергу йдеться про те, щоб прочистити терен, впорядкувати й визначити позиції, усвідомити думку, привернути атмосферу довір'я і взаємної пошани, отже створити передумови для успішної інтеграції, або — хоча б — для самозрозумілої співдії всіх українських політичних сил у рамках одної загальної української системи. В даній ситуації це передумова постійної й ефективної допомоги Україні».

На жаль, в УНРаді заіснували такі події, які ніяк не сприяють скликанню такого конгресу і він там уже й не плянується. Поперше, доконані факти порушення законности надзвичайно обнизили престиж УНРади серед мас еміграції. Подруге, в теперішньому складі УНРада й неспроможна скликати Конгрес вільної політичної думки. Після незаконного виключення опозиції там тепер панує обов'язкове єдинодумствіє й тому вільне обговорення, дискусії над проблемами там унеможливлені.

Беручи все вище наведене до уваги, ідею скликання Конгресу української вільної політичної думки поновлюють три українські політичні партії, члени УНРади — УРДП, ОУНз, УНДО — які підтримували ту ідею ще тоді, коли її висував А. Фіголь. При цьому спеціально підкреслюємо, що це має бути Конгрес вільної політичної думки, а не Конгрес політичної думки взагалі (як то дехто сутерує) де б можна було проштампувати існуючі серед частини еміграції погляди в характері загальнообов'язкових.

Мета Конгресу. — у вільній дискусії поживавити політичну думку в українській діаспорі; адже сучасна еміграція залюбки називає себе політичною еміграцією. Поживавити думку, щоб знайти доцільну розв'язку актуальних політичних проблем, що їх приносить ситуація в Україні та міжнародне становище. Знайти засоби, шляхи і організаційні форми нашого політичного життя на чужині. Скерувати увагу української діаспори на Україну, на боротьбу нашого народу за самозбереження і визволення. Ця боротьба — зокрема проти посиленої русифікації, проти зростаючого терору, проти господарської

та культурної експлуатації України російським комунізмом і великодержавницьким шовінізмом — щораз більше загострюється, набирає великих розмірів і глобального значення. Українці в діаспорі мають усвідомити свою роллю супроти всіх цих процесів і своє завдання. Зокрема важливо, щоб цими справами зацікавилася молода генерація нашої діаспори.

Конгрес вільної політичної думки має на меті — виявити широкую картину наших політичних прагнень і усвідомити наші спроможності. Конгрес має віддзеркалювати широкий діапазон політичних ідей, напрямків, поглядів і концепцій. Бажано, щоб голос у Конгресі мали не лише партії чи організації, але й поодинокі громадяни, які мають щось нового сказати українській громадськості. Зокрема бажано, щоб у Конгресі взяли участь політично зацікавлені особи, особливо з молодшої еміграції, які не знаходять собі місця в існуючих партіях і не мають змоги виявити себе з погляду громадського. Адже йдеться про збагачення української національної думки, а не про формування такої чи такої ідеології, партійної програми чи доктрини. Адже справа не в ідеологіях і програмах, а в живучості української думки, в багатстві українських ідей. Справа в тому, щоб наші думки та ідеї створили сприятливу атмосферу для дії, для спільного зусилля, на користь усієї нашої спільноти в Україні і в діаспорі.

Конгрес вільної політичної думки плянується не як одноразова імпреза, а як заключний акт певного політичного руху, тобто цілого ряду імпрез по окремих країнах і окремих скупченнях української еміграції. Це мають бути студійні семінари, конференції, окремі доповіді з вільним обговоренням, дискусії в пресі і т. п. на ті теми, які потім будуть обговорюватися на Конгресі.

Щоб не відтягати справи підготовки Конгресу, керівні органи підписаних політичних партій в різних країнах негайно приступлять до організації конференцій, семінарів та дискусій на теми становища і розвитку в Україні та політичних завдань українців у діаспорі і будуть вітати включення в цю акцію як поодиноких осіб, так і організацій.

Мюнхен, квітень 1971 р.

Центральний Комітет

Української Револьюційно-Демократичної Партії

Політична рада

Організації Українських Націоналістів закордоном

Президія

Українського Національно-Демократичного Об'єднання

ТИМЧАСОВИЙ СЕКРЕТАРІАТ КУВПД

Спільний заклик Центрального Комітету УРДП, Політичної Ради ОУНз і Президії УНДО про потребу скликання Конгресу Української Вільної Політичної Думки (КУВПД) знайшов жвавий відгук і зацікавлення серед українського громадянства в усіх країнах. З місць надходять запити, прохання додаткових роз'яснень, повідомлення про підготовку студійних семінарів. Перший студійний семінар КУВПД відбувся 21 січня 1972 р. в Мюнхені (Західна Німеччина) в Домі Української Науки. Там же відбуто наступний. В ряді країн вони є підготовленими і відбудуться незабаром.

Для координації праці по підготовці КУВПД згадані вище політичні середовища вирішили створити Тимчасовий Секретаріат КУВПД. На голову Секретаріату запрошено Атанаса ФІГОЛЯ, а на членів призначено: Федора ГАЄНКА — заступник голови, Ірину КОЗАК — секретар, Маркіяна ЗАЯЦЯ — скарбник.

В окремих країнах української діаспори творяться (на тій же основі, що й Тимчасовий Секретаріат) теренові секретаріати або призначаються уповноважені Тимчасового Секретаріату.

На Тимчасовий Секретаріат КУВПД покладається:

1. Спонуляризування ідеї КУВПД серед українського громадянства шляхом публікацій у поточній пресі, виступами при різних нагодах, спеціальними доповідями, а також виданнями найбільш цікавих матеріалів студійних семінарів окремими брошурами.
2. Координація діяльності по підготовці КУВПД та розбудова організаційної мережі КУВПД по країнах української діаспори.
3. Розбудова фінансової бази: спершу для видавничої діяльності, а потім для уможливлення скликання пленарної сесії Конгресу.
4. Тимчасовий Секретаріат діє лише до того моменту, коли ідея Конгресу буде настільки спонуляризована і підготовлена, що його скликання не буде складати труднощів. Тоді, шляхом порозуміння з усіма зацікавленими КУВПД організаціями, буде створений Секретаріат КУВПД, який перебере на себе скликання і відбуття пленарної сесії Конгресу.

Мюнхен, дня 4 травня 1972.

Центральний Комітет УРДП
Політична Рада ОУНз
Президія УНДО

АТАНАС ФІГОЛЬ:

ВСТУПНЕ СЛОВО

В 1967 році відбувся Світовий конгрес вільних українців. Була це безперечно історична спроба завершити організаційну структуру громадського сектора української діаспори «дахом», спроба створити інтегруючий центр громадського життя на еміграції. Після створення УНРади в 1948 році це була друга найбільша подія в житті українців поза батьківщиною.

Але, щоб він, — СКВУ, — міг взагалі відбутися, його політично «стерилізовано». Політичний сектор як цілість не виявив себе на СКВУ навіть так як православна, католицька і євангеліцькі церкви своїм соборним зверненням до батьківщини. Хоча СКВУ був скликаний у 50-ліття найбільшого українського політичного акту останніх століт, акту віднови української самостійної держави, політичні партії не вміли навіть в той мент знайти спільної мови!

Політична тематика, а зокрема так дуже актуальна проблематика інтеграції політичного сектора була завчасу вилучена як з підготовчих праць так і з самого конгресу. Щераз виявилось як дуже деякі політичні партії уникають публічної конфронтації своєї політичної суті і своїх внутрішніх стосунків. Проте кожний учасник конгресу залишався під сильним тиском громадської opinio: «коли ж нарешті діждемося об'єднання в церковній і політичній площинах?».

Тому вже в січні 1968 року, Виконавчий Орган УНРади, що його я очолював, висунув проект відбути Конгрес української вільної політичної думки з участю всіх українських політичних самостійницьких середовищ, партій та організацій.

Проект Виконавчого Органу схвалила УНРада одноголосно. У Президії УНРади були тоді заступлені 9, — на всіх 11, — політичних партій і організацій, тобто без ЗЧ ОУН і гетьманців. Ініціатори були вповні свідомі ваги інтеграції політичного сектора в цілість, яка й далі залишається передумовою всякої ефективної допомоги Україні. Але в першій підготовчій стадії йшлося особливо про те, щоб відпружити міжпартійні взаємини, перебороти пересуди й антагонізми, упорядкувати й визначити позиції, привернути атмосферу довіря і взаємної пошани. Йшлося в першу чергу про те, щоби створити передумови для успішної інтеграції, або принаймні для самозрозумілої співдії всіх політичних сил у рамках одної загальної системи. А це, на нашу думку, можна досягнути спокійною, речовою дискусією. У нас — на жаль — немає політичної дискусії, хоча вона єдино може створити нормальні взаємини в демократичному суспільстві.

Але пересправи в УНРаді цілковито перекреслили всякі можливості здійснювати схвалений проект конгресу. Тому в квітні м. р. справу

конгресу висунули поновно три політичні угруповання — ОУНз, УНДО, УРДП. Треба відмітити, що ідея Конгресу української вільної політичної думки знайшла широкий і позитивний відгук серед інших політичних середовищ і серед безпартійних кіл української спільноти.

Щоби перебороти загальне збайдужіння, вийти з імпасу, ініціатори рішили активізувати справу й розгорнути широку дискусію в теренах. Йдеться бо про те, щоб ідея конгресу стала самозрозумілою серед нашого загалу, який себе залюбки називає «політичною еміграцією», щоб з неї зродився політичний рух, який має знайти нові засоби, шляхи і організаційні форми достосовані до нашого сучасного становища. Тому ініціатори нічого не регламентують згори, нічого нікому не накидають, а зокрема нікого і в ніякій мірі від активної співучасті не відсувають. Вияви конгресу можуть і будуть мати різні форми і щойно в поступовому усвідомленні спільної мети й вимоги спільного здійснення задуму — відбудеться кінцева сесія Конгресу української вільної політичної думки.

Тематика конгресу:

Процеси інтеграції в Радянському Союзі:

— національна інтеграція — русифікація — культурна, зокрема мовна політика Комуністичної партії — сучасне українське шкільництво — досягнення сучасної України в науці й культурі — релігійно-церковна політика Москви — ...

— господарська інтеграція — централістичні реформи Брежнєва-Косигіна — стан і перспективи советської економіки — закордонна торгівля УРСР — економічний колоніалізм України — ...

— військово-адміністративна інтеграція — ...

Зміни структури суспільства УРСР — селяни, робітництво, інтелігенція — протиріччя радянського суспільства — УРСР від 1918—1972, еволюція від федералізму до централізму — влада і суспільство в СРСР — криза радянського устрою? — ...

Україна і її сусіди — національні меншини в Україні — росіяни, євреї, інші — українці поза межами УРСР в Радянському Союзі — Україна в політичному укладі сил у світі — Китай, Росія, Україна — радянський блок і процеси емансипації країн народної демократії — ...

Спеціалізовані теми:

— проблема Миколи Скрипника, з нагоди 100-літніх роковин народження. Ленін, Сталін, Хрущов і Україна — неосталінізм — ревізіонізм-націоналізм-релігійність: три головні небезпеки сучасного режиму — ...

— постановня незалежної громадської думки в СРСР — самвидав: український, російський, єврейський, татарський — боротьба за громадянські права і за соціалістичну законність — загальна декларація прав людини в сучасній дійсності СРСР — демократичний рух в Радянському Союзі — опозиція-дисиденти — ...

і т. д. і т. д.

Цих кілька, тільки для прикладу, названих комплексів тем, що їх мав би опрацьовувати конгрес, вказують на великий і багатогранний обсяг проблем. Це треба наголосити, щоб усвідомити, що завдання конгресу не може бути обмежене тільки до однієї групи осіб, партій чи організацій. Чим ширше, чим свободніше розгорнеться спокійна і речева дискусія, тим кращі будуть висліди.

Таким підходом сподіваємося досягти найважливішого: перекинути мости порозуміння й зацікавлення політичним сектором молодших генерацій, які — згідно з природним законом — мусять прийти і вже приходять нам на зміну. Вони аж ніяк не можуть вбгатися в заокстенілі й для них чужі форми та методи нашого сучасного політичного життя, а може вони схочуть і зможуть внести нові елементи. Треба сподіватися, що для молодих українських людей, вихованих в атмосфері політичних демократій Заходу, в добі кібернетики та пов'язаного з нею наукового прогнозування політично-соціального майбутнього, такий речевий підхід до проблем нашого сучасного політикуму, аналогічно до такого ж трактування проблем на політичних факультетах західних університетів, буде і зрозумілий і притягаючий.

Сьогодні маємо перший вечір «студійного семінара» Конгресу й тому — з природи речі — його загальна тема заторкає Україну і українство в діаспорі, бо ж СУЧАСНА УКРАЇНА І ЕМІГРАЦІЯ становить постійне тло, на якому розглядатимемо всі проблеми.

Доповідачі цього вечора не потребують рекомендації. Може тільки треба зазначити, що вони виступають не як лідери своїх політичних угруповань, а виключно від власного імені. Їхні погляди, висловлені тут, не мусять покриватися із становищем їхніх партій до будьякої заторкнутої проблеми.

Доповіді часово обмежені, кожна максимально 25—30 хвилин. Майбутні вечори матимуть в принципі тільки одного прелегента. Передбачені запитання й дискусії. Як звичайно, час у дискусійних виступах буде регульований в залежності від скількості охочих забрати слово.

Мюнхен, дня 21 січня 1972.

ВАСИЛЬ І. ГРИШКО:

ЧИ ОДИН ШЛЯХ ДО ЄДИНОЇ МЕТИ?

(Вступні думки до дискусії)

Як видно з самої форми питання, яким озаголовлено це моє слово в дискусії, я виходжу з тези про наявність у нас єдиної мети, що є для нас бездискусійною. Тут я маю на увазі, звичайно, наші організовані політичні середовища на еміграції з їхніми загальновідомими програмами, в яких майже цілком однаково визначені головні складники нашої загальнонаціональної мети: самостійна соборна українська держава з такою чи іншою формою народоправного ладу в ній. Інша справа, що дальша конкретизація суспільно-політичного змісту цієї мети, цілком природно, виявляє між нами більші й менші різниці. Проте щодо цього більшість із нас, як відомо, принаймні декларативно сходиться приблизно на такий формулі: *передусім — здобути для України справді самостійну соборну державність, а справа надання їй такого чи іншого суспільно-політичного змісту — це справа самого українського народу, суверенне право якого вирішувати це ми загальноно визнаємо*. В кожному разі, я саме так розумію єдність нашої загальнонаціональної мети.

Натомість, коли йдеться про те, яким шляхом можна досягти здійснення нашої загальнонаціональної мети, то це першопочаткове питання нашого політичного сьогодення настільки конкретне й актуально-практичне, що тут потрібні невідкладні рішення. Оскільки ж у цьому всі ми, зрозуміло, не можемо бути однозначними, то саме в цьому найбільш злободенно-гостро та, на жаль, найбільш шкідливо для нас виявляються наші розходження. Зрештою, на цьому ґрунті в нас дійшло навіть до найгіршої з можливих внутрішньо-політичних ситуацій, а саме: маємо поділ сил на ворогуючі табори по лінії саме визначення шляху до загальнонаціональної мети, єдність якої фактично забулась, а єдність зусиль задля її здійснення стала просто неможливою.

Очевидно, справа тут не в самих різницях уявлень про такий чи інший шлях, а в тому, що в нас панує переконання, нібито до єдиної мети може бути тільки єдиний, та ще й обов'язково — «єдиноправильний», шлях. А тому, що таких «єдиноправильних» шляхів у нас проголошено майже стільки, скільки є в нас більших політичних середовищ, то кожне з них (чи в бльоці з іншими) прагне канонізувати свою власну версію такого шляху, як один і «єдиноправильний» шлях для всіх. На цьому ґрунті, власне, й дійшло в нас до такого стану, коли суперечки за такий чи інший шлях до мети перетворюються в т. зв. «безкомпромісову» боротьбу, в якій з'явилися у нас уже й теорії т. зв. «водорозділу»: мовляв, треба визнати факт несполучности, взаємовиключности різних шляхів у прямуванні до єдиної мети, як та-

кож у зв'язку з цим — і неможливість досі всіма побажаної одноцентровості українських політичних зусиль.

Здається, чи не є така пристрасть у нас до «єдиноправильності» наслідком уподібнення в політичному мисленні до свого догматичного ворога. Кажуть бо, що явища засвоєння певних елементів від того, від чого відштовхуєшся, цілком можливі. Тоді й тут, як і в усьому іншому, ми все таки відстали: бо ж уже й комуністи під тиском фактів життя визнали наявність різних шляхів до комунізму і сполучність їх в одній координованій системі світового руху до однієї мети. Коли ж ідеться про демократичний світ вільної думки, то в ньому й у межах політичного життя одного народу вважається за samozрозуміле, що взагалі немає якогось одного «єдиноправильного» *шляху до мети*, якщо метою є справді загальнонаціональний ідеал; бо до нього ведуть різні шляхи, які життя дає на вибір. При чому — немає *безпомилкового вибору шляху*; і не тільки тому, що немає безпомилкових людей чи людських гуртів-партій, а й тому, що немає *взагалі простих та певних шляхів до вибору*.

В складному лабіринті шляхів у житті народу, як і житті людини, різні шляхи в постійно змінних обставинах життя також змінюють свій видимий напрям у стосунку до уявної прямої лінії між вихідною й кінцевою точками руху до мети. Різні шляхи сходяться в один, один шлях розходиться на кілька сторін, а всі вони раз-по-раз перетинаються чи переплітаються так, що зрештою кожен *один шлях* — це лише умовна назва такої чи іншої комбінації *більших і менших відтинків різних шляхів*, не виключаючи й *протилежних за своїми вихідними точками*. Та, власне, їхні вихідні точки тільки й є тим, що визначає їхній характер і їхні відмінності від інших на старті, бо фініш — це завжди велике невідоме.

Таким чином основна теза, яку я ставлю тут на обговорення, полягає в тому, що я стверджую: поперше — *наявність різних шляхів до нашої єдиної загальнонаціональної мети*; подруге — *рівнорядність цих шляхів у їхніх потенційних можливостях*; і потрете — *сполучність цих шляхів у безперечно побажаній одноцентровій системі загальноукраїнської єдності зусиль для досягнення єдиної мети*, — не виключаючи також і *єдності позірних протилежностей*.

А тепер — щодо цих позірних протилежностей. Не секрет, що головну видимість протилежностей у політичному житті нашої еміграції останніми роками штучно створено в вигляді протиставлення й поділу середовищ (а з ними й поділу певних існуючих досі форм спільної праці загальнонаціонального характеру) по лінії ставлення до процесів на Україні. Тут не місце, та й нема часу, викладати й аналізувати аргументи полемічного характеру, що стосуються до цього протиставлення й поділу. Обставини й тло їх досить відомі з преси кожному, хто був настільки об'єктивний, щоб ознайомитися з фактами в висвітленні обох сторін. Нав'язуючи ж до своєї теми, я можу лише зазначити, що пропагандні спроби деякого створити враження, ніби при цьому йшлося чи йдеться про якісь протилежності щодо нашої загально-національної мети, не мають нічого спільного з дійсними фактами. Щождо визначення певних засадничих елементів шляху до цієї мети, то в цьому дійсно виявилися помітні різниці, які, одначе,

не виключали й не виключають усього того, що було й залишається в обох сторін спільним.

Як я це розумію, різниці тут полягають, власне, в тих вихідних точках, які беруть за орієнтир у своїх визначеннях шляху до мети дві сторони в цьому протиставленні. Одна сторона, що складається з двох різних таборів, які самі себе окреслюють по-різному й тримаються відокремлено один від одного, мають вихідними точками своїх концепцій української політичної дії дещо подібні *традиційний* і *догматичний* погляди великої частини еміграції на Україну та український визвольний процес. Україна за цими концепціями мислиться як об'єкт визволення шляхом, так би мовити, тотальної протикомуністичної та протиросійської визвольної війни, яку вони розуміють як сполуку більш-менш уже назрілої національної революції — в формі неминучого всенароднього зриву — з відповідними зовнішніми сприятливими обставинами.

Роль організованої частини української політичної еміграції, за цими концепціями, полягає:

1) за поглядами одного з цих таборів — у плеканні й збереженні державної традиції в формі екзильного уряду останньої народоправної української держави — УНР; з його рамени й має відбуватися політична праця організованої еміграції в плані дипломатичної та пропагандивної підготовки за кордоном зовнішніх сприятливих обставин для тотальної визвольної війни та відновлення в ній УНР, згідно з волею українського народу, що до того прагне;

2) за поглядами ж другого з цих таборів — роль організованої еміграції полягає в тому, щоб розбудовувати масовий визвольний фронт під проводом закордонних частин ОУН, як того революційного чинника, що в пов'язанні з українським підпільним рухом проводить підготовку зовнішніх і внутрішніх сил української національної революції та тотальної визвольної війни проти комунізму й Росії в світовому масштабі; наслідком чого й постане українська самостійна соборна держава волею народу в розумінні ОУН.

Як видно з такого досить схематичного представлення двох концепцій однієї сторони, характерним для них є саме проєкція на Україну все таки *зовнішніх* щодо неї уявлень про визвольний процес, дієві сили якого, поза еміграцією — це переважно *гіпотетичні* (введені на підставі власних калькуляцій, а тому більш або менш абстрактні) сили *ймовірних* (але конкретно невідомих) потенційних відповідників еміграційно-політичних сил тих середовищ, які є носіями цих концепцій. Коли ж до цього ще додати невідомі (чи навіть і просто ілюзорні), введені також на підставі чисто логічних (чи нелогічних) калькуляцій, сили сприятливих зовнішніх обставин (з розрахунком на які так чи інакше пов'язані такі концепції), то загалом можна сказати так: це концепції визвольної політики з *позиції уявних сил чи уявної сили*.

Саме з критичної оцінки й переоцінки концепцій такої політики, на тлі тверезої аналізи зовнішньої і внутрішньої реальності сучасної України в сучасному світі, виникли шукання інших концепцій шляху до тієї ж самої загальнонаціональної мети — з боку тих, що й самі до певного часу поділяли одну чи другу з підданих критиці версій

визвольної політики. Це шукання, я сказав би, визвольної концепції не з позиції уявних сил, а з позиції наявних сил. Очевидно, тут я говоритиму переважно про те, як інтерпретую я сам, з погляду ідейно-політичних позицій свого, революційно-демократичного середовища, ті шукання, про які тут іде мова.

Передусім — вихідною точкою цих шукань є Україна така, якою вона є в її сучасній політичній реальності, — не як об'єкт, а як суб'єкт визвольного процесу, що мислиться як самовизволення своїми власними силами. Звичайно при цьому не відкидається й можливість використання сприятливих зовнішніх обставин, як не виключається й праця на еміграції для створення передумов сприятливого для України розвитку зовнішніх обставин, але виключається розрахунок на них. І це не просто вислід морально-політичної постави до зовнішніх сил, а висновок із реального стану речей, який нині виглядає так: немає ніяких підстав для будь-яких ілюзій щодо корисного для України впливу тих зовнішніх сил, які логічно могли б мати відношення до української проблеми, — доки Україна сама не стане для них фактором політичної сили.

Головним же у визначенні характеру й напрямку шляху, який накреслюється з такої вихідної точки, є реалістична оцінка самої сучасної України, її власних національних сил і її можливостей, як суб'єкту самовизвольного процесу, що є її єдиним шансом у сучасній дійсності. І тут, відриваючись від еміграційних абстракцій, доводиться ствердити, як факт, від якого треба починати: що Україна сьогодні — це Українська РСР у складному комплексі СРСР, проблеми якого великою мірою є найпершими проблемами України; бо немає нині Україні іншого виходу до повної розв'язки своєї проблеми, крім... виходу із СРСР! А це й є проблема СРСР, розв'язання якої лежить передусім у площині специфічно підсовєтської проблематики. В ній же першим і центральним є завдання революційної своєю змістом перебудови СРСР на засадах демократії для всіх. У стосунку до нашої остаточної національної мети — це попутна ціль; але в умовах очевидної відсутності сприятливих зовнішніх обставин без цього національна революція — це нині тільки утопія; навіть коли б національно-революційні сили України й справді були б такі потужні й готові до всенародного зриву, як їх уявляють речники визвольної політики з позиції уявної сили. Але як щодо реального стану наших національних сил в Українській РСР?

Треба сказати прямо, що цей стан є далеко не таким, щоб із нього можна було виводити дуже оптимістичні висновки. Передусім — це стан щойно започатого нового відродження національних сил по великій національній руїні нашої доби, коли починати доводиться від таких найперших проблем самого існування нації, як оборона рідної мови й відновлення національної пам'яті. Цей стан покищо такий, що нове національне відродження все ще обмежене вузькими колами переважно культурницької інтелігенції та студентської молоді, не охоплюючи собою широкі народні маси навіть і найбільш схильного до цього селянства, не кажучи вже про вирішальні тепер верстви індустріально-міського суспільства. Правда, соціально-політичні проблеми й прагнення загальної більшості нашого народу неухильно розвиваються в напрямі все більшого просякання їх національно-політичним

аспектом, однак все це ще занадто нівельоване в першорядності загально-підсовєтських суперечностей, і до масового усвідомлення їх національної суті ще досить далеко.

Таким чином реально оцінка тих власних національних сил, на які тільки й можна реально орієнтуватися тепер, вимагає тверезого визнання факту, що вони ще неспівмірно слабкі в порівнянні з протиставленими їм силами та з величиною тих завдань, які ставить перед ними проблематика української національної революції в підсовєтському комплексі СРСР за умов боротьби самими власними силами. Тому за таких умов *реальна визвольна політика*, на думку тих серед нас, до числа яких зокрема належу і я, *вимагає тверезого усвідомлення релятивної слабкості наших сил та відповідної до цього концепції політичної дії не з позицій уявної сили, а з позицій усвідомленої слабкості, яку можна перетворити в силу, якщо діяти розумно.*

Я думаю, що в Україні по-своєму з такої позиції виступають фактично всі відомі нам досі речники сил внутрішньо-українського руху за перетворення формальних прав у фактичні — в межах формальної структури Радянського Союзу та формального статуту Української РСР, як формально суверенної держави. Це позиція боротьби *найперше* за те, щоб зробити Україну (конкретно ж — Українську РСР) *українською, а Радянський Союз — демократичним.* Звичайно, це ще не те, що є нашою остаточною метою, але це те, що є по дорозі до нашої мети.

Кажуть, і слухно кажуть, що це політика не для еміграції. Але хто каже, що це для еміграції? Так, це для України. Та в такому разі — для кого ж еміграція? Хіба ж політична еміграція України не для України? І хіба допомога Україні не є найпершим і найголовнішим завданням української політичної еміграції? Кажуть, правда, що це нереально, бо ж як можемо ми допомагати в таких формах політичної дії, в яких відбувається тепер боротьба на Україні? — Та коли вважається реальним говорити про допомогу з еміграції підпільним формам боротьби, включно зі збройною, то чому нереально говорити про допомогу в такій формі мирної і відкритої боротьби, як змагання за те, щоб зробити Україну українською?

Зрештою, хто сказав, що це завдання для всієї нашої політичної еміграції? Адже не всі й можуть це робити, бо ж *ідеється передусім про допомогу зброєю слова — в друкові, в етері й у живих контактах.* Як саме це можна робити, чи може вже й робиться — не належить до теми цієї доповіді, час якої кінчається. Це може бути темою другої доповіді, темою інших семінарів. Тут же, вертаючись до питання, що є темою цієї доповіді, хочу лише наголосити: *немає й не може бути ніякої мови про т. зв. відступлення від нашої остаточної загальнонаціональної мети, яка є для нас єдина. Але є різні шляхи до єдиної мети.* Одні кажуть: усе або нічого. Інші кажуть: кожночасно щось, аж доки це буде все. Чи ж суперечить одно одному і чи одне виключає друге або навпаки?

Я кажу — ні, не суперечить і не виключає. Тому немає підстав для того, щоб вважати нормальним і неминучим т. зв. «безкомпромісовий» поділ наших сил і вважати за неможливу єдність наших зусиль. Отже — *не поділ сил, а розумний розподіл зусиль* — це девіза, під якою й давайте дискутувати про різні шляхи до єдиної мети.

МИХАЙЛО ДОБРЯНСЬКИЙ:

ЧИ МОЖЛИВА УКРАЇНЬСЬКА ВИЗВОЛЬНА ПОЛІТИКА

ТІЛЬКИ З ПОЗИЦІЙ РІДНОГО КРАЮ

Чи можлива українська визвольна політика? Це питання не дає мені спокою; і я дуже бажаю, щоб воно не давало спокою також вам.

Питання треба уточнити, щоб оминути зайві непорозуміння. Коли хочу викликати серед нас дискусію на тему «українська визвольна політика» — то застерігаюся: я не хочу цим казати, що українська еміграція мала б визволяти свій народ.

На підставі того, що знаю про сучасну Україну, можу сказати: ніколи в минулому наш народ не був так національно свідомий, як це є в нашу добу; ніколи ідея і прагнення самостійності не проникали так широко в маси народу, як це є сьогодні. Тут великий шанс і надія на майбутнє.

Українська нація має тисячолітню історію, але в нашу добу — конкретно, в післясталінську добу, постає новочасна (модерна) українська нація. На це є безліч доказів, — але немає часу їх тут наводити. Отже — наш народ сьогодні свідомий своєї національної індивідуальності; він свідомий своїх цілей і мети. Йому не треба з-за кордону підказувати, до чого він має прагнути.

Так обмеживши моє питання, можу сказати: йдеться про визвольну політику не з позицій емігрантських, а з позицій рідного краю. Але тут можете завважити: якщо йдеться про Україну, то визвольна політика там уже формулюється. Так, це правда. Рівнобіжно з процесом десталінізації розпочався всюди в Радянському Союзі процес поставання незалежної від режиму громадської думки. Влада відповіла посиленням терором; але виявляється, що цього процесу навіть терором придушити не можна. За умов терору з'являються в Україні, шляхом самвидаву, такі політичні заяви та статті, інколи й трактати на високому інтелектуальному рівні, які можна звести в синтезу і маєте визвольну концепцію. Але вони потребують доповнення. А найважливіше — вони вимагають із нашого боку правильного розуміння і правильної реакції.

Якщо йдеться про внесок українців у діаспорі до визвольної концепції, тут перше завдання: боротьба проти рідного примітиву — страшного ворога української визвольної справи. В особі КІПС, яка поневоле наш народ, маємо такий феномен, який вимагає з нашого боку, напруження думки, щоб його зрозуміти; а конкретно, щоб знайти засоби, як дати собі з ним раду. Примітивізм по нашому боці, стихійний, емоціональний підхід усяких видів антикомунізму, ненавистницький шовінізм, соціальна реакційність, релігійний фанатизм, про-

повідь холодної війни, зідхання за якоюсь «революцією» в старому стилі, догматичне мислення категоріями старих націоналістичних ідеологій (та інше цьому подібне) — все це вода на млин сьогодняшньому режимові в Україні і в СРСР взагалі.

НЕ ШКОДИТИ ВИЗВОЛЬНІЙ СПРАВІ

З'являються документи з України, які свідчать про нову форму боротьби. Радянські громадяни щораз наполегливіше вимагають від радянської влади. При цьому наголошують на своїй лояльності супроти цієї влади, партії і держави. Вони не виступають проти системи, а тільки проти проявів беззаконня, сваволі і терору різних органів радянської влади, з метою цю систему поліпшити. Так звана легальна опозиція. Чи добре робимо тут, коли кажемо, і в газетах пишемо: це лише тактика їхня, а в дійсності вони такі самі антикомуністи й націоналісти, як ми? Деякий час органи КДБ і прокуратура не знали, як поставитися до нового руху. Адже носії демократичного руху — це лояльні радянські громадяни, часто активні члени партії. Вони за радянську владу, важко затаврувати їх ярликом «ворога народу». Врешті придумали, коли побачили, як зареагували деякі кола на еміграції, які почали брати діячів демократичного руху в Україні на свої щити. «Ви — агенти буржуазних націоналістів, які служать капіталістичним розвідкам».

Так доходимо до одної зі смутних сторінок еміграційної політики: замість допомагати — ця політика шкодить визвольному рухові в Україні.

Ще один приклад: часто в еміграційній пресі називають самвидавські документи «нелегальною», «підпільною», «захальною» літературою. — Неправильно і шкідливо. Бо це право кожного радянського громадянина — публічно висловити свою думку про ті чи ті громадські справи, виступити проти сваволі і беззаконня органів влади та доступно йому технікою розповсюдити свій твір без уваги на цензуру. Адже це право гарантують радянські закони, а цензура — установа непередбачена ніяким радянським законом, установа нелегальна. Несвідомо впадаємо в фарватер казенної пропаганди.

ХТО ПОНЕВОЛЮЄ УКРАЇНУ?

На початку я поставив запитання: чи можлива українська визвольна політика? Але воно змушує висунути інше питання: що таке визвольна політика? Чи взагалі маємо визвольну концепцію?

Ми не можемо втекти від відповідальності — шукати відповіді. Нам — вам і мені спокую не дає питання: як, якими шляхами, якими засобами і за яких умов зможе визволитися український народ. Я свідомий, що питання важке; воно перевищує сили одної людини. Тому започаткуймо спільне шукання.

Хто поневолює Україну? Москва, Росія, російська нація, російський народ, комунізм, більшовики — можна вичисляти різні назви.

У приватних розмовах, на мітингах, де хочеться викликати відповідний настрій, — це все можливе. Але в поважній політичній дискусії треба бути акуратним, як у науці. Україну поневолює Комуністична Партія Радянського Союзу. Вона, і тільки вона, має тотальну владу в усій велегеньській імперії, що їй на ім'я Союз Радянських Соціалістичних Республік. Не російський народ, не російська нація поневолює Україну. КПРС поневолює всі народи СРСР, в тому числі і російський. Але поневолення російського народу компартією не загрожує йому національним геноцидом. Натомість українському та іншим — загрожує. Бо КПРС, не зважаючи на інтернаціональний склад членства, є організацією російською. Не тільки тому, що росіяни переважають у керівництві. Цілі і методи цієї організації, її мова, культура і весь стиль панування — російські. Її мета — збереження російської імперії; засіб до цього — асиміляція всіх інших народів шляхом русифікації. Дивлячися на Радянський Союз із перспективи історичної, треба сказати: КПРС є новим втіленням традиційного російського великодержавництва, старого російського імперіялізму, який зумів поєднати російський шовінізм з інтернаціональним комунізмом і використати комуністичну доктрину як засіб панування і як маску супроти зовнішнього світу.

Тут не місце на історичний аналіз, щоб розібрати, як із інтернаціональної і пролетарської партії витворився новий клас поневолювачів, що став авангардом і базою російського імперіялізму сучасної доби. Важливо ствердити, що КПРС складається з дуже неоднородних, часто суперечних, елементів.

Перша передумова для визвольної концепції — вивчити того, хто поневолює наш народ. А поневолює спілка: російський імперіялізм і КПРС.

Експансія російського імперіялізму має приблизно 6-7 сторіч історії, стільки ж має боротьба проти нього. Я включаю сюди і експансію Москви на російські удільні князівства аж до завоювання республіки Новгород. Ця передісторія російського імперіялізму дає дуже багато для пізнання його суті. На жаль, її не знають не тільки українці, але й росіяни, виховані великодержавницькою історіографією.

Зокрема багатий досвід дає історія експансії російського імперіялізму на українські землі. Але і цей досвід, нам уже ліпше знаний, не ввійшов у скарбницю української політичної культури. Тут я можу вказати лише на проблему в зв'язку з визвольною концепцією і назвати кілька пунктів. Існує історична тяглість, і співзалежність двох українських фронтів — західного і східного (слово «фронт» у даному випадку означає сукупність усіх наших стосунків із сусідом). І так, натиск на фронті західному призводив до шукання опіки в Москві, отже породжував політичне русофільство серед українців. Конфлікти зі Заходом вели до української капітуляції перед Москвою. Щоб устоятися перед Москвою, треба мати полагождені всі справи на західному фронті. Щоб перемогти у боротьбі проти російського імперіялізму, Україна мусить мати крім прихильності на західному фронті — ще й союзників. Історія польсько-українських стосунків дає досить прикладів, щоб обоснувати ці твердження. В Москві, де віддавна були спеціальні установи, що з науковим апаратом підготовляли полі-

тику щодо України, знали і знають цю співзалежність двох фронтів. Тому політика російського імперіялізму завжди дбала, щоб:

- 1) ізолювати Україну від Заходу,
- 2) втримувати таку температуру між Україною та її західними сусідами, щоб приязнь і співпраця були неможливими, а мир був під повним контролем Москви.

ЯК ВІДПОВІСТИ НА ЇХНЄ ВТРУЧАННЯ?

Кожний режим російського імперіялізму завжди вів активну політику у внутрішніх українських справах; завжди втручався в усі наші внутрішні проблеми; намагався організувати в нашому народі русофільські напрямки; ділив наші політичні сили, утруднював унутрішню консолідацію і нас розсварював. Це втручання російського імперіялізму в наші справи стало традицією, навіть більше — ніби почесним завданням «старшого брата» опікуватися «молодшим». Тимчасом по нашому боці нема належної протидії. А найвідповідніший захід проти цього втручання — це наша зацікавленість у внутрішніх справах Росії. Розумів цю проблему Драгоманов, але не знайшов послідовників. Я свідомий небезпеки: багато визначних українців, які зацікавилися російськими справами, не зберегли межі і закінчили на службі саме цього російського імперіялізму, а дехто доходив до свідомого ренегатства.

Не зберегли межі — чому? Одна з причин може така: багато українців, серед них багато великих людей, підпадали під гіпноз великодержавницької пропаганди, якою російський імперіялізм орудує майстерно. Ця пропаганда притупляла нашу свідомість власної індивідуальності, або створювала такі суспільні структури та ідеологічні конструкції, які сприяли денационалізації і при тому дозволяли зберегти сумління чистим.

Інша причина, чому затирались межі, — популярність федералістичних концепцій. Треба б дослідити джерела і причини цієї популярності; з російського боку підживлювали ті структури і конструкції, на які я міг тут лише натякнути. Одне з джерел популярності федералізму — довга, задовга, перерва в українських державницьких традиціях; інше — зневіра у власні сили. І знов, щоб вияснити — як бути з федералізмом, треба запитати, який досвід історії. Досвід історії каже: кожна історична спроба федеруватися з Росією кінчилася катастрофою для України. Зрештою, для федерації потрібно, щоб оба партнери хотіли федералізму. Коли на українському боці були різні федералістичні течії, групи і партії, то на російському боці — не було і немає федералістів. Нема з ким федеруватися.

МРІЯ РОСІЙСЬКИХ ВЕЛИКОДЕРЖАВНИКІВ

Інший аспект визвольної справи:

Завжди можливі несподіванки, яких ніхто не може передбачити нормальною логікою. Коли помер Сталін, хто міг припускати, що за

три роки найближчі його соратники розвінчують його культ? Але, коли розглядати можливості визволення, треба калькулювати логічно — з виключенням віри в чудотворну несподіванку, треба спиратися на досвід минулого і факти сучасного. Мадяри хотіли визволитися 1956 року, а поляки — 1956 і 1970-го, Чехо-Словаччина — 1968 року. Досвід цих зусиль каже нам: визволення можливе тільки у спільному фронті. Будь-який народ сам, ідучи одним, не може визволитися, як довго в центрі велетенської імперії, у Москві, КПРС міцно тримає владу. Доля кожного народу советської імперії залежна від долі всіх інших. Базою імперії є Росія — точніше: європейська частина з Уралом і Західним Сибіром. Уже з цих географічних причин природно випливає, що носієм імперської влади є елемент російський (що не є тотожне з російським народом). Кадри імперії — в партії, в державній адміністрації, в економіці, в армії — у величезній більшості російські, при чому російський відсоток значно перевищує відсоток демографічний. Друга — за важливістю — база це Україна з уваги на її географічне розташування, потужність її економіки і високоякісний людський резервуар. Керівництво КПРС це знає краще за нас і відповідно скеровує свою політику.

Утримати імперію в добу, яка вже принесла смерть багатьом імперіям, важче, ніж було це в будь-яку іншу добу. Советська імперія — остання з імперій, яким історія виписала свій присуд. Сьогодні, — щоб зберегти таку велетенську імперію, база стомільйонного народу не вистачає; треба її поширити через асиміляцію українського народу; тоді проблема білоруська вирішується неначе автоматично. Двістімільйонний російський народ — це мрія сучасної генерації великодержавників і мета сьогоднішньої еліти КПРС. Десяти цього ще в 70-х роках — завдання, яке виразно впливає з 24-го з'їзду. Вожді в Кремлі знають, що час не працює на користь їхньої імперії. Звідси поспіх і хвилювання, звідси посилювання терору і русифікації. В цьому і в наступному десятиріччях на українсько-російському секторі будуть відбуватися великі речі.

Вислід цієї боротьби залежить значною мірою від того, чи неросійські народи імперії здобудуть союзників у російському суспільстві. Досвід історії не настроює оптимістично, а всетаки це передумова визволення — одна з найважливіших. І цьому питанню мусить бути присвячена особлива увага. Це наш обов'язок — допомогти російським демократам усвідомити їхню дилему: або свобода, або імперія. Поеднати це і це — неможливо. Хто хоче зберегти імперію, мусить жити в неволі. Демократію можна збудувати і втримати — лише, коли її трактувати не по-фарисейському; мовляв, демократія — так, але якщо ви заторкуєте питання самостійності України, то ви розбиваєте єдиний фронт проти диктатури КПРС.

Відповідаю: єдиний фронт можливий тільки за умови, що всі його партнери визнають демократію суцільну, а не часткову чи половинну. Українці зобов'язані допомогти російським демократам визволитися від магії російського великодержавництва. Наш перший крок, щоб допомогти російським демократам, — усвідомити, що руссофобія з нашого боку скріплює російських великодержавників, а роззброює російських демократів.

У зв'язку з наступом великодержавного шовінізму і посиленням терору, справа першої ваги — така політика там і тут, щоб український та інші народи з найменшими втратами перетривали до часу свого визволення.

СТАЛІНІЗМ — ЯВИЩЕ НЕПОВТОРНЕ

І тут перехід до наступної сторінки: проблема сталінізму і т. зв. неосталінізму.

Заризикую твердженням: сталінізм відійшов безповоротно в минуле; історія не повторяється; сталінізм був явищем одноразовим — не тільки тому, що він пов'язаний з особою Сталіна. Сталінізм був вислідом певної історичної ситуації, якої більше не існує. Пояснити — сьогодні можемо тільки дуже загальною.

Сталінізм був можливий, бо країна, яка «будувала соціалізм», була оточена ворожим світом; бо внутрі країни ще жили ворожі класи і ставили опір т. зв. «будуванню соціалізму». Тому в СРСР можна було витворити ситуацію міста в облозі, ситуацію, яка вимагає беззастережної дисципліни й підпорядкованості диктаторській владі, одночасно вимагає від усього населення готовості на кожну жертву заради будівництва нового ладу, безкласового суспільства. І мільйони людей вірили в новий міт, яким Сталін виправдував свій терор; вірили в загрозу з боку капіталістичних змовників; вірили навіть у найабсурднішу брехню, наприклад, брехню показових процесів; резигнували з особистого життя і признавали потребу жертви. Накинути цю віру було тим легше, що СРСР був тотально ізольований. І зовнішній світ знав про внутрішні процеси Радянського Союзу лише те, що йому подавала пропаганда з Москви. Так само внутрі країни про закордон знали тільки від казенної пропаганди. Холодна війна антикомунізму, який буйно процвітав у фашистських і напівфашистських країнах, дуже сприяла Сталінові в розбудові терористичного апарату.

У результаті другої світової війни все це ґрунтовно змінилося. Радянський Союз оточений не капіталістичними ворогами, а братніми країнами. І всередині немає класових ворогів, бо, — каже офіційна теза, — побудовано соціалізм і безкласове суспільство. Сьогодні тільки малий прошарок літніх людей несе на собі сліди старого ладу. Все інше вирросло за радянської влади. Західні потуги шукають порозуміння з радянським режимом. Місце холодної війни заступила політика співіснування та обміну. За таких умов ніяк не можна створити атмосферу обложеного міста, хоч як наполегливо намагається це робити казенна пропаганда. Але диктатура брехні закінчилася, радянський громадянин знає правду і став зовсім невразливий на пропаганду. Радянський Союз побудував індустрію, яка дорівнює найпередовішим у світі. Як тут вимагати від населення дальших жертв?

Експлуатація працюючих могла бути виправдана, коли треба було проводити індустріалізацію без ніяких капіталів. Сьогодні експлуатація відчувається як злочин, а обмеження свободи і прав людини, як неволя, нічим не виправдана, хіба жадобою влади з боку нового класу поневолювачів. У високо індустріалізованій країні настала цілком

нова економічна база і виросло нове суспільство. Якщо прийняти за позитивні ті цілі, які поставила собі партія на початку індустріалізації і колективізації, то висновок неминучий: сталінізм виконав своє завдання і єдина його функція — відійти. Іншими словами: коли застосувати методи діалектичного матеріалізму, то виходить наступне: та ідеологічно-політична надбудова, якій ім'я «сталінізм», не відповідає більше суспільно-економічному стану в країні рад. Невідповідність і суперечність між базою і надбудовою є джерелом глибокої кризи режиму КІРС.

ЩО СПРИЯЄ СУЧАСНИМ СТАЛІНІСТАМ?

Можна спорити, шукаючи мотивів, якими керувався Хрущов, коли виступив проти Сталіна у своїй доповіді на 20-му з'їзді. Його мотиви — в цьому випадку питання другорядне. Важливо ствердити, що він своїм виступом штовхнув суспільний розвиток Радянського Союзу вперед. Коли сталінські епігони придушили процес десталінізації, то це найбільш реакційне явище в історії комунізму. І воно матиме для нього катастрофальні наслідки. Сторонньому глядачеві, який слідкує за процесами в Радянському Союзі, найбільше впадає в очі терор у стосунку до інакшемислячих. З цього він робить фальшивий висновок — повертається сталінізм. Епігони були б найщасливіші люди, якби могли справді повернути сталінську систему панування над суспільством. Бо вони іншими методами правити не вміють і страх, як дуже бояться кожної зміни. Та в Радянському Союзі виросло нове суспільство, яким уже не можна правити сталінськими методами. І можливості терору зовсім інші. Я повторюю, бо це особливо сьогодні важливе: Сталін мав такий великий успіх у розбудові терору тому, що міг щільно ізолювати своє царство від зовнішнього світу. Отже сьогодні все, що діє проти ізоляції, утруднює поворот до сталінського терору. Сюди належать: ліквідація холодної війни з боку т. зв. капіталістичного світу, політика співіснування, мости між Заходом і Сходом, зближення, взаємні контакти, культурний обмін, як обмін ідей. Все це скероване в одну мету — конвергенції; а ніщо так дуже не сердить вождів КІРС, як нагадувати, що світ іде до конвергенції.

50 РОКІВ МИНУЛО — ЩО ДАЛІ?

Нове радянське суспільство зрізничковане і повне суперечностей. Всетаки є певні риси, спільні — як не всім, то велетенській більшості. (У нас передбачено окрему доповідь, присвячену суперечностям радянського суспільства, тому я залишаю цю тему). Тут лише про те, що є в безпосередньому зв'язку з питанням визвольної політики. П'ятдесятиріччя Жовтневої революції і короткий період після 20-го з'їзду — це початок нових рухів. Вони зродилися з глибокого психічного перелому, що супроводив 50-річні святкування. П'ятдесят років минуло, — і що далі? Що вони обіцяли і що в дійсності прийшло? Досить терпіти злидні, коли поруч нас найбільша індустрія світу. Ми, що будували соціалізм і п'ятдесят років заради нього жили в голоді і холо-

ді, нарешті хочемо користати з плодів цього соціалізму. Ми робили революцію на те, щоб мати якісь права і жити по-людському. Адже ваша пропаганда невпинно репетує: радянський лад найкращий у світі, радянська конституція найдемократичніша, тільки в нас правдива свобода. Досить горланити, дайте цю свободу. Радянський громадянин починає вимагати; і критично думати, незалежно від партійних настанов. Це справді нова людина. Але вона зовсім відмінна від тієї «советської людини», про яку говорить пропаганда. Виросла нова генерація, вільна від травми сталінського терору. Ми ще не маємо перспективи, щоб як слід оцінити історичне значення цього перелому та уявити собі його наслідки.

ВОНИ ТІЛЬКИ ПРЕДТЕЧІ

Кілька років тому кореспондент лондонського «Таймсу», Кіріль Тідмарш, побував у Запоріжжі серед тамтешніх робітників. На різні лади вони висловлювали одну думку: революція дала нам права, але ми хочемо їх знати і хочемо ними користуватися. Запоріжжя не є виняток. Запорізькі робітники віддзеркалюють сучасні настрої мільйонів людей. Із цих настроїв виростає рух за права Людини, рух, який охопив увесь Радянський Союз. Його прапором і програмою є Загальна Деклярація Прав Людини. Сьогодні ця Деклярація — найбільш революційний документ у радянській дійсності. «Цей папір — для негрів, а не для вас», відповів слідчий кагебіст заарештованому, який боронив себе Деклярацією Об'єднаних Націй. Кагебісти ненавидять цей документ. Бо саме за здійснення Деклярації відбувається завзята боротьба, яка має міжнародний характер. І тільки за таких умов вона має шанси на успіх. Речники демократичного руху самі признаються: їхня боротьба дасть результати лише в дальшій перспективі. Вони тільки предтечі. Їхнє завдання — підтримувати віру, що зміни можливі, що зміни конечні. А якщо буде ця віра, зміни мусять прийти. Бо є безліч доказів, що партія відступала, або принаймні злагіднювала режим, коли був відповідний тиск із низів.

ЧИ МОЖЛИВІ ЗМІНИ?

Чи можливі зміни в Радянському Союзі?

Замість моєї відповіді послухайте відповіді Лешека Колаковського, який знає ці справи ліпше за мене.

«Думка, що сучасна форма соціалізму (автор має на увазі комунізм — МД) абсолютно задубіла і що її можна розторошити лише одноразовим ударом, отже, що ніякі часткові зміни не є суттєвими змінами в суспільному сенсі, — така думка легко надається для того, щоб виправдати опортунізм і свинство взагалі. Якщо справді є так, тоді не має значення ніяка ініціатива, індивідуальна чи колективна, що має на меті протидіяти потворностям неосталінського бюрократизму. Не має сенсу й ніяка боротьба за закріплення в цьому суспільстві поваги

для правди, для компетентности, чесности, для справедливости і розуму. Коротко кажучи: з таких позицій кожне індивідуальне свинство може шукати собі виправдання, бо його можна вияснювати просто як частину свинства універсального, яке не є плодом одиниць, тільки результатом системи. Отож теза про нереформованість (системи) може служити як загальне розпріщення всілякого боягузства, пасивності і співпраці зі злом».

Це зі статті польського філософа-марксиста Лешека Колаковського, який був душею демократичного руху серед студентської молоді в Польщі.

Він пише: «Деспотичний соціалізм помирає повільною смертю, що її описав Гегель. Він видається непорушним, але потопає в отяжilій нудоті і мертвотності, якими лиш урізноманітнює страх усіх перед усіма, страх, що його виладоує в агресіях. Утрата ідеї це для цієї системи втрата сенсу існування. Зверніть увагу на малі фразеологічні зміни: Сталін мав повні уста слова «свобода», коли тортури і масові ліквідації заповнювали його імперію. Сьогодні, коли масових ліквідацій немає, сам звук слова «свобода» ставить на ноги всю поліцію. Такі старовинні слова (ідеали), як — «свобода», «незалежність», «закон», «справедливість», «правда» — звертаються проти бюрократичної тиранії... Міжнародний комуністичний рух перестав існувати. Перестала існувати ідея комунізму в советській версії».

У короткій доповіді можна було тільки натякнути на деякі пункти української визвольної політики. Я розпочав запитанням: чи можлива українська визвольна політика? Відповідаю: можлива. Але для цього треба ще багато дечого передумати, перевірити і по-новому сформулювати. А це завдання української вільної думки. Думка, яка критично розбирає, сумнівається і правди шукає, думка, яка змагається за найліпшу розв'язку наболілих проблем — шлях до відродження українського Politicum. Думка, не скована ідеологічними догмами, — велика сила. Давайте — від цього починаймо.

БОГДАН КОРДЮК:

З МИНУЛОГО В МАЙБУТНЄ

Найперше кілька загальних зауважень:

1. Багато людей мислить, що політика і етика поняття різні, навіть протиставні як у цілях, так і в методах. Неправильно! Бож політика має бути дієвим застосуванням етики в суспільному і міжнаціональному житті. Інша річ, що так часто не буває. Особливо національно-визвольна політика мусить випливати з етичних засад і спиратись на них. Тоді вона достовірна і переконлива. В іншому випадку викликає враження лицемірства і цинізму.

Це зауваження видається мені доцільним, бо маємо до діла з воюючим, який застосовує якраз лицемірні й цинічні методи, і в нас здавна покутує погляд: «з большевиками — по-большевицькому». Фальшиво, неетично, недоцільно. Деякі особи та групи вважають, що такі методи треба застосовувати і в суперництві з іншими українськими групами. Це не лише політична помилка, але й злочин.

Нехтування етичними засадами в політиці впливає з ідеологій, з псевдовчень, які дають їй визнавам готові відповіді на всі важливі і поточні проблеми. Політичні ідеології з природи речі ведуть до екстремізму — правого чи лівого, — а всякий екстремізм доводить до топтання прав людини і народів, до кримінальних злочинів. Наш народ пережив і переживає дві, ніби протиставні, а по суті подібні злочинні системи — німецький нацизм і російський большевизм. Українські патріоти в батьківщині усвідомили ґрунтовно, що наша визвольна політика мусить бути заякорена на підставах гуманності, прав людини однакових для всіх, свободи думки, демократії. Отже вістря боротьби скеровується проти всякого політичного екстремізму — чужого і власного. Треба конче зауважити; це неправда, нібито екстремістські ідеології роблять їхніх визнавців твердшими, відпорнішими, жертвеннішими. За шляхетні ідеали люди змагались і змагаються тепер із ще більшою моральною силою і наснагою. До цього в Україні маємо переконливі приклади.

2. Всі роблять помилки — і це править за вклепану фразу. Але з неї впливає висновок — визнати помилки, передусім власні, а не показувати пальцем на іншого. Бо хто твердить, що завжди мав і має рацію, то це людина або ідеологічно викривлена, заскорузлий догматист, або лицемір, або врешті дурак. Серед наших політиків за кордоном є репрезентанти всіх цих категорій.

Треба сказати, що всі орієнтації на такі чи такі зовнішні сили від часу наших визвольних змагань були помилкові й неуспішні. Це стосується і тих, що орієнтувались на «центральної держави» і тих, що на «антанту» і тих, що на «прогресивну Росію». З цього висновок: ніхто не без гріха і тому всяка виключність у твердженнях — тільки ми завжди мали рацію — є плоска, необґрунтована, фальшива.

У міжвоєнному часі політичний опір і боротьбу визначали передусім українські націоналісти на західних землях і українські комуністи самостійники на східних землях. І ті і ті, хоча помилялися, діяли згідно із своїми переконаннями, не відрікались їх. І ті і ті, покладались передусім на сили власного народу й принесли найбільші жертви.

В протиставленні до ставки на власні сили на українських землях, серед політичної еміграції вибував і триває до нині інтервенціонізм, тобто ставка на війну. Хтось і н ш и й мав би визволяти Україну — антанта чи Польща за ціну західних українських земель, німці на якийсь «бедуґшайн», пізніше американці і врешті найновіші «визволителі» праві або ліві китайці. Інтервенціонізм не є конче монополем уєнерівських кіл, бо й революційна ЗЧ ОУН, а також т. зв. «український естаблішмент» пішов по цій самій лінії.

Але є і на чужині групи, які завжди вірили в живучі і незнищенні сили народу, його спроможність до відродження, в його прагнення жити власним самостійним життям. Теза Багряного «наші кадри в комсомолі» була в засаді правильною, так же як правильними були постанови і скерування ОУН і УГВР в останніх роках війни.

3. В нашій політичній публіцистиці жонґлюється поняттями еволюція і революція дуже живо, хоча звичайно неправильно. Еволюція є безспірним фактом в космосі, в органічному житті, в історії людства. Революція натомість визначає винятковий етап і вона виникає тоді, коли нормальний хід еволюції натрапляє на перешкоди, і коли згущеним еволюційним силам приходить розбивати ці перешкоди. Отже дискусія чи полеміка про еволюційний або революційний шлях боротьби має виправдання лише в такому сенсі: які методи в даному етапі доцільніші, успішніші, ефективніші. Але про те мають вирішувати лише патріоти на рідному ґрунті. Очевидно, що революція не мала б жадного сенсу, якби нормальному розвитку ніщо не стояло на перешкоді, і також очевидним є, що ставка на еволюцію була б нонсенсом, коли б вона не могла прогресувати через непереможні перешкоди.

Залишається імператив визвольної боротьби, яку за всяких умов треба продовжувати, якщо народ сильний, свідомий і має визначену ціль. Боротьба буде завжди зрізничкована і всіляко акцентована, бо її форми визначає і ворог і власні можливості і, нарешті, внутрішні та зовнішні умови. На всякий випадок подавати рецепти на визволення з закордону і висувати претензії на керівництво боротьбою в Україні є наївністю, нонсенсом, або злочинним баламутством.

*

Натепер Україна має лише одного займанця, одного ворога. Цей ворог є одночасно ворогом і наших сусідів. З цього випливає потреба налагоджувати взаємини з нашими сусідами, з нашими колишніми історичними ворогами, і докладати зусиль для створення спільного фронту боротьби. Але треба мати на увазі, що це не єдина можливість, бо ж до співпраці треба принайменше двох партнерів.

Існує теза, яку докладно з'ясували підпільні публіцисти в 40-х роках, що не боремось проти всього російського народу, а проти па-

нуючої системи і пануючої верстви. З етичного становища це правильне, а також доцільне. Але треба пам'ятати, що якраз росіяни створили цю систему і вони становлять пануючу верству на всіх щаблях; інші народи є зовнішньою прикрасою. Росіяни користають і наживаються з колоніальної політики центру. Вправді і росіяни також терплять від режиму, але хіба такою мірою, як німці від нацистського режиму.

Українці на чужині займають до росіян різні становища: одні, принайменше на словах, готові знищити кожного росіянина, а на Москву скинути водневу бомбу, щоб стерти її з лиця землі. Інші готові навіть брататись з росіянами у нібито спільній боротьбі проти «інтернаціонального комунізму». І це і те екстремні становища.

Нам треба радіти, що серед росіян є шляхетні люди і кола, а знаємо про те з їхньої самвидавної літератури, з різних їхніх виступів. Було б без сумніву добре, щоб таких росіян і їхніх організацій було якнайбільше. Але ми не знаємо, наскільки ці кола будуть впливові завтра і чи вони визначатимуть політичну поставу російського народу. Ми готові співпрацювати з російськими демократами, які не зазіхатимуть на неросійські території. За кордоном немає таких російських угруповань. Знаємо, що прогресивні російські групи в СРСР дотепер не визначили свого становища до неросійських народів. На базі справжньої демократії неможливо зберегти російську імперію. Якщо російські демократи цього не усвідомляють або всіляко закривають, то мають ілюзії або лицемірять. Проте і ці кола можуть бути на даному етапі нашими союзниками і відтяжувати головний фронт боротьби.

Одночасно ми не можемо закривати очей на загрозу, яка дуже виразно зарисовується. Маю на думці російських нацистів. Тобто не великодержавних імперіялістів, а російських національних шовіністів, які виявили себе і в самвидавній літературі і в різних виступах. Нам невідомі сили і впливи цього руху. Але можна уявити собі, що їм відкрито або потайки співчують різні кола правлячої верстви в СРСР, і на це маємо виразні позначки. Вони проти «союзу братніх народів», а за єдину неділиму Росію; вони і не за демократію, а за сильним правительством, що спирається на російські національні традиції.

Можна побоюватись, що за таким ідейним скеруванням підуть адміністраційні і партійні кадри на всіх щаблях і всі ті, що користають і мають вигоди з нинішньої суспільної структури СРСР. У переломовий час вони дадуть підтримку і просто влиються до російських нацистів, бож в такий спосіб не лише збережуть імперію, але й свою власну життєву базу. Якоюсь мірою подібний процес був у Німеччині — при перебранні влади нацистами. Імперія звичайно не складає добровільно зброї і боронить свого становища до останнього. Тільки непоправні ілюзійністи уявляють собі якийсь ідилічний розвиток, у висліді якого зникне російська імперія і наче стиглі овочі поставнуть самостійні держави.

Але українців так легко збаламутити. Адже і тут є такі, що сьак або так готові співпрацювати з російським НТС, не лише на Тайвані, але в Америці і в Європі, не зважаючи на те, що концепція НТС май-

же повністю покривається з висновками російських нацистів, напр., у їхньому меморандумі «Слово нації».

ДО СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Найперше: чи українство є в стадії росту, а чи в стадії занепаду? На відповідь вистачає усвідомити перерізи стану українства 150-, 100-, 50- років тому і нині. Українська нація є в періоді росту, не зважаючи на війни, революцію, голоди, сталінізм і нинішній режим. Потенціал України надзвичайно збільшився з кожного погляду — господарського, національного визначення і свідомості, в ділянці культури й науки і, нарешті, в політичній підметності.

Про кожен ділянку можна і треба б давати серію доповідей.

Зацитую один абзац із нотатки «Незавершена революція» («УС» листопад 1967).

«Назовні СРСР потужний як ніколи досі, але всередині нарастають сили, що з бігом часу докорінно змінять становище в Східній Європі. Для нас є найістотнішим, чи український народ у новій фазі виявить в цілій ширині свою окрему особовість і політичну підметність... Український народ виріс і становить тепер модерну завершену націю. В усіх її верствах, в усіх професіях є досягнення і є люди, які, сповнені мужности, заступаються за гідність нації та її природне право до самостійного розвитку. Маємо підстави вірити, що ідеали Центральної Ради будуть здійсненими».

Я навів цей цитат, бо ще п'ять років тому можна було мати сумніви, чи при великих змінах на Сході Європи українці будуть лише додатком, чи регіонально забарвленим філіалом якогось загальносоюзного, отже російського руху. Натепер уже немає такого сумніву — українська нація становить виразну особовість і політичну підметність.

Ряд чужинецьких дослідників підпільних матеріалів у СРСР висловлюють погляд, що українська політична думка є більше викривлена, ніж російська, де вахляр поглядів дуже широкий і розпливчастий. Зростає атрактивність українства і разом з тим атрактивність Києва, культурного, наукового і господарського центру. Це натепер уже не відстала провінція.

Від років йде боротьба. Знову зацитую «УС» (січень, 1967).

«У цій боротьбі, назовні мало ефективній, зате послідовній і завзятій, стоять проти себе, здавалося б, дуже нерівні сили: з одного боку вся партійна й державна апаратура, закорінена традиція імперії, втерті шляхи та привички, а далі кадри пристосованців, зокрема „середньої генерації“, якій терор сталінської доби погнув спину і сповнив непереможним страхом. По другому боці є мужність та рішучість осіб, сповнених прагнень досягнути людської гідности, свободи, справедливости, гуманности для найширших мас; служити власному народові і всьому людству. Це не мала група молодих культурних діячів — поетів, мистців, науковців — а широкі кола суспільства, зокрема молодішої генерації, яких виразниками є діячі культури. Ця молода генерація не знає страху і вона діє на всіх ділянках життя».

І далі: «Тільки малодухи або лицеміри можуть мислити, що вони на чужині є „сіллю української землі“, що тільки вони є носіями ідеї незалежності України. Треба мати віру в народ, в його велику духову силу, в його відпорність на все зле і чуже, в ідейність та шляхетні пориви кожної молодшої генерації. Змінюються режими, кон'юнктури, зовнішні умови, але народ живе далі».

Опір режимові і владі поширився на різні ділянки і виявляється по-різному. Зацитую уривок одного російського самвидавського матеріалу: «Працівникам Держплану СРСР приходится натрапляти на поважні труднощі при узгоджуванні планів капітального будівництва із Держпланом УРСР. Українські працівники завжди наполегливо вимагають збільшити асигнування на капітальне будівництво, обґрунтовуючи свої вимоги цифрами тої продукції, яку Україна віддає до всесоюзного фонду. Вони просто заявляють, що їх обдирають. Один високопоставлений український діяч сказав, що українці давно вирішили б проблему житлового будівництва в республіці, коли б не мусіли віддавати так багато Союзові».

Стан українства накреслив Валентин Мороз у своєму «Останньому слові»: «В епоху суцільної письменності, коли на Україні є 800 000 студентів, а радіо мають всі, в таку епоху кожне суспільно-вагоме явище стає масовим... Нові процеси лише починаються, — а ваші репресійні заходи вже перестали бути ефективними...

«Національне відродження — найглибинніше з усіх духових процесів. Це явище багатопланове і багатшарове, воно може виявитись у тисячах форм. Ніхто не зможе всіх їх передбачити... Ваші греблі міцні і надійні, але вони стоять на сухому. Весняні води просто оминули їх і знайшли нові русла. Ваші шлагбауми закриті. Але вони нікого не спинять — бо траси давно пролягли збоку від них. Національне відродження є процесом, що має практично необмежені ресурси, бо національне почуття живе в душі кожної людини — навіть тієї, яка, здавалося б, давно уже умерла духовно» (підкреслення наше, — Б. К.).

Абрам Шіфрін, визначний жидівський діяч, який перебував довгі роки в радянських тюрмах і таборах, тепер в Ізраїлю, висловлюється в суперлятивах про українців — в'язнів і тих, що на волі. Він не сумнівається в перемогу України, бо, за його словами «там є великани».

УКРАЇНСЬКИЙ ПОЛІТИКУМ НА ЧУЖИНІ

Не зважаючи на те, що післявоєнна еміграційна хвиля дуже підсилила українські громади в різних країнах, що розвинулись різні ланки суспільного життя, постали культурні й наукові установи, видавництва, підприємства тощо, то за чверть сторіччя перебування на чужині наша еміграція яка називає себе політичною, якраз з політичного боку не виправдала надій і сподівань патріотів в Україні.

Наше політичне життя тут закрістилося в давніх рамках, перенесених на чужину і штучно плеканих далі. Існує ряд партій та груп, на справді переважно лише шкаралуп колишніх партій та установ, що претендують далі на керівну роллю, на «державні центри» тощо.

Але немає живої і творчої політичної дискусії. І наш політикум не може бути атрактивним ні для своїх тут на чужині, особливо молодшої генерації, ні для тих в Україні, ні для чужинецького світу.

Члени і прихильники всіх наших партій разом становлять лише малий уламок українського суспільства в діаспорі. Немає масових партій чи організацій і ми знаємо про це добре, хоча б з тиражів партійних публікацій. Український політикум звузився і сплосчився.

Концепція УНРади висунена і, якоюсь мірою, здійснена в 1948 р. залишається в засаді й на тепер правильною, в сенсі політичного форуму для свободного вияву всіх самостійницьких сил, для кристалізації політичної думки, в сенсі установи, репрезентанта наявних українських політичних сил у т. зв. вільному світі і деякою мірою виразника прагнень та змагань нашого народу в цілому.

Але УНРада не зуміла згуртувати всіх політичних сил, не стала ані форумом, ані репрезентантом української політики. Зайве на цьому місці аналізувати такий стан, бо про те писалось уже багато. Коротко: і ті угруповання, що визнають «вождизм», хоча й вождів немає, і ті, що становлять «тверде ядро» УНР були і є далі перешкодою для т. зв. «консолідації», до речі, зужитого і виявленого поняття.

Тим часом у нашому політикумі зарисувався виразно концепційний двоподіл: одні вірили й вірять в живучість нашого народу і в його спроможність вести успішну боротьбу; для себе тут вони визначили тільки допоміжну роль. Інші, вважають себе найважливішим фактором, перманентним урядом УНР, непроминальним урядом «30-го червня» тощо, деклямують про власні сили, а поскільки власних сил немає, то насправді розраховують на війну, тобто інтервенцію якоїсь чужої сили; давніше Варшаву, пізніше Берлін, далі Вашингтон, останнім часом Пекін.

*

Можна виконувати якоюсь мірою політичні завдання та зовнішню інформацію кожна група окремо і кожний на свій лад, але було б набагато доцільнішим та ефективнішим діяти спільно і скоординовано. Якраз про це йдеться ініціаторам Конгресу вільної політичної думки.

Патріоти в Україні відчувають дуже боляче факт, що на чужині немає одного форуму чи центру, складеного з різних груп, згідно з демократичними засадами, в протиставленні до монопартійности в СРСР.

Ініціатори Конгресу вільної політичної думки вважають, що конче треба спільними зусиллями всіх знайти нові розв'язки і нові форми. Ініціатори не висувають готових плянів чи розв'язок і не скеровують дискусії в згори визначене русло. Вони прагнуть дати поштовх і допомогти, щоб у різних місцях нашого поселення відбувалися публічні дискусії, доповіді, панелі на тему нашої боротьби в Україні і ролі нашої еміграції у цій боротьбі. В дискусії на ці теми повинні взяти участь всі, кому на серці визвольна справа.

Декілька висновків:

1. Вивчати і пізнавати дійсне становище в СРСР й зокрема в Україні, бо це передумова кожної розумної політичної дії. «Комісія дослідів сучасної України» якоюсь мірою вже виконує це завдання. Щоб розгорнути його в цілій ширині треба координувати працю наших наукових установ та кадрів наших фахівців у різних країнах.

2. Уникати всього, що є шкідливе для визвольної боротьби, України. Бо, напр., злочинним є представляти справу так, ніби за кордоном існує якесь керівництво руху опору в Україні; представляти когось з українських патріотів крипто-націоналістом, хоч він сам у своїх писаннях представляється марксистом; сегрегувати наших патріотів там на підставі власних схем та ідеологій; пошиватись чужим пір'ям, тобто їхньою боротьбою там, щоб прибавити своїй групі сумнівної слави чи, престижу тут. З другого боку пропагувати дефетизм і твердити, що тільки «легітимними» заходами можна досягти якихсь успіхів. Публіцисти й редактори мусять бути свідомими, що важливим є не лише те, що писати, а й чого не писати. Це справа самодисципліни, відповідальности і політичної культури, — якщо хочете — етики.

3. З'ясовувати й обґрунтовувати політичні концепції, бо це може пожвавити політичну дискусію, взаємне розуміння, і там і тут.

4. Мобілізувати тиск громадської думки в різних країнах поселення — серед своїх і чужих — в обороні патріотів, що боряться за національні і вселюдські ідеали.

Започатковуємо дискусію. Але цей дискусійний матеріал не має пропасти безслідно. Його, як й інші дискусійні матеріали студійних семінарів, треба редагувати і по змозі публікувати. Для цього конче потрібно покликати до життя тимчасовий секретаріат Конгресу української вільної політичної думки, який буде вести та координувати біжучі справи до часу постанов Конгресу як установи, якщо в висліді проведеної дискусії така установа стане загальною вимогою.

ПІДГОТОВКА ДО КОНГРЕСУ ВІЛЬНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ ДУМКИ

«В квітні 1971 року три партії — УНДО, УРДП і ОУНз — видали відозву в справі скликання і переведення Конгресу Вільної Української Політичної Думки. Ідучи назустріч тій відозві, 28 грудня 1971 р. відбулась в Нью-Йорку нарада в справі створення Ділового Комітету для виконання цього завдання. В нараді взяли участь: В. Жовнір, А. Гудовський, Є. Стахів, Е. Перейма, О. Германюк, Р. Ільницький, на якій створився Діловий Комітет з представників тих трьох партій. Головою Комітету є Василь Жовнір, а секретарем Онуфрій Германюк. Комітет матиме завдання підготувати дводенну Сесію Конгресу Вільної Політичної Української Думки, на тему: «Програми українських партій і політичних центрів в обличчі сучасної дійсності на Україні і міжнародної ситуації».

На думку організаторів, доповідачами мали б бути представники політичних партій, а коментаторами українські науковці історичних і політичних наук.

Сесію плянується відбутися при кінці квітня — початку травня 1972 року в Нью-Йорку.

Рішено вислати листи зі запрошенням до бандерівців, мальниківців, гетьманців, соціалістів і УНДС-івців, щоби вони прибули на наступну нараду (27 січня 1972), яка має оформити ширший діловий комітет. Коли бандерівці, мельниківці, гетьманці і інші не делегують своїх референтів, тоді Комітет плянує дати власного референта, що зрозуміє їх дотичні програми».

(«Українське Життя» — Чикаго, 23 січня 1972)

Від Редакції: На днях ми мали кілька запитів у справі Українського Конгресу Вільної Політичної Думки. А один із симпатиків Гетьманства, що живе в Європі, пропонує, щоб ГРух включився в цей Конгрес і таким чином, мовляв, ГРух «вийде з ізоляції», в якій нібито він перебуває. З вище передрукованої вістки бачимо, що Конгрес скликають політичні середовища, яких екзильний президент ДЦ УНР викинув з УНРади, а деякі, за народньо-республіканською метою, — порозколював. Відомий нам ДЦентр не пожалів навіть середовища УРДП, лідер якого, пок. І. Багряний старався той ДЦентр «вивести в люди». Не пощадив навіть ундівських могиканів, які «тілом і душею» підтримували ДЦентр, і які тепер на чолі з кол. послом д-ром Ол. Яворським, мусіла зійти з унерівського воза. Мусіла злізти з того воза й ОУНз, яка думала, що своєю «силою» наведе «лад і порядок» в УНРаді.

Тепер ті середовища (УРДП і УНДО) після 24 років гіркого досвіду і розчарувань, хочуть скликати «Конгрес вільної думки»... Поки що не сказали нічого конкретного про ту «вільну думку», яка напевно доведе до ще котрогось там з черги розчарування.

Ініціатори конгресу мали звернутися і до Гетьманців, щоб вони включилися до їхнього почину. У цій справі нема жодних повідомлень від Управи ГРуху.

Відносно завваги нашого симпатика в Європі, що нібито ГРух «перебуває в ізоляції», скажемо, що це є хибне розуміння діяльності ГРуху. Хто слідкує за подіями, хоч би останніх років, мусить об'єктивно признати, що єдиний ГРух не дав себе ізолювати від визвольно-державницької творчости, від якої ізолювали себе партії, сівши на «ротаційні вози», які їдуть за мінливими вітрами.

Чи ГРух візьме участь в задуманому конгресі — це вирішить Гетьманський провід. Але тут треба сказати, що наші партії опинилися на березі Рубікону — або-або: або вони врешті вдаряться в груди за свої постійні помилки і об'єднуються на базі державництва, або знову, якщо дочекаємо, по скількись там роках заговорять про свої невдачі, щоб знову починати від початку...

(«Батьківщина» — Нью-Йорк, 12 лютого 1972)

«НІГІЛЬ НОВІ...»

Заповіджений «Студійний семінар» трьох партій: УРДП, ОУНз і УНДО, що відбувся 21. 1. ц. р. у Мюнхені (чомусь у Домі Української Науки) — розчарував численну публіку.

Усі три доповідачі: В. Гришко, М. Добрянський та Б. Кордюк — повторяли відомі «істини» про «еволюцію» советського режиму, про «нашу» державу УССР, у якій треба «злагіднити» режим, про те, що «коли не можна досягнути максимуму» то треба «не викликаючи злості уряду» домататися «мінімуму» та навіть «про добрих москалів»!, які допоможуть «змінити» режим... і т. д., і т. п.

Саме в цих днях, коли вістки з України кричать до Бога про підступу посилення наступом на українство з усіми позначками дикунства «режиму», є потреба протилежної концепції, — такої дії, якої вживав Альжир у боротьбі за незалежність, яку ведуть жиди в усьому світі за далеко меншу ціль як ми, бо тільки, за право виїзду з СССР, чи за збройне зламання «пасивізму» Індії коли йшлося про державну рацію.

Організаторам таких політичних дискусій слід би порадити, щоб вони більше рахувалися з «реалітетами» тобто з жакливою дійсністю в Україні!...

(«Шлях перемоги» — Мюнхен, 6 лютого 1972 р.)

ДИСКУСІЯ НЕ ВИВ'ЯЗАЛАСЯ...

Українці Мюнхену й околиць одержали запрошення на «Студійний семінар конгресу української вільної політичної думки», який відбувся 21 січня 1972 р. Вказано було загальну тему: «Сучасна Україна й еміграція», подано листу доповідачів: Василь Гришко — «Чи один шлях до єдиної мети?», Михайло Добрянський — «Чи можлива українська визвольна політика?», Богдан Кордюк — «З минулого в майбутнє». Підписано аранжерів вечора — «Керівництво: УРДП, ОУНз, УНДО».

Але на горі запрошення видруковано було великими літерами — ДІМ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ і подана його адреса. Мало поінформовані люди повірили, що таку імпрезу дійсно улаштовує Дім Української Науки. З цього вийшло непорозуміння. Тому на самому початку, при відкритті вечора, д-р Фіголь, який провадив імпрезою, почав з виправдання, що адміністрація Дому просила перед початком оголосити, що вона проти використання фірми цієї наукової установи.

Відчувалась поденервованість з цього приводу керівника вечора, який, як виявилось з його промови, мав ще і свої жалі, а саме: усунення його з посту голови Виконного Органу УНРади. Скритикував він, що після відбуття СКВУ нічого не змінилось. Світовий Конгрес не започаткував розвитку української вільної політичної думки, УНРада теж не в стані того зрушити і тому назріла необхідність такий конгрес скликати, а щоб підготувитися до нього, то започатковується даний семінар. При тому було ним підкреслено, що прелегенти, беручи участь у виголошенні рефератів, не репрезентують поглядів своїх політичних середовищ, а лише свої власні.

Друге підкреслення — дискусії мають провадитись в академічному тоні. Та вже через кілька хвилин виявилось, що ані приватний характер висловів доповідачів, ані академічність не були додержані. Керівник вечора, всім відомий «безпартійний» д-р Фіголь, відкривав цей семінар аж цілих 20 хвилин, забуваючи, що ще ж на черзі три реферати, яким уділено по 25 хвилин, і дискусія.

Трудно в короткій замітці переказувати зміст рефератів. Вони будуть опубліковані і з ними буде нагода докладно познайомитися та подискутувати в пресі. Зараз же йдеться про безпосереднє перше враження від усього вечора.

Перший реферат (УРДП) був добре виготовлений і до того ж ясно виголошений, але він не дав ані ясности мети, ні шляхів до неї. Неможливо вимагати повної конкретности в цьому такому широкому питанні. Сам же доповідач не втримався й прозрадив, що погляд на мету й шлях здобуття Української Самостійної Держави це не тільки його погляд, а й погляд його політичного середовища.

Референт заявив, що УРДП не вірить у масовий спротив народу проти поневолення України. Мовляв, там діють зараз лише незначна

кількість інтелігенції та студентські сили, маси ж народу, головню селянство чи робітництво, участи у спротиві не беруть.

Подавав доповідач свої концепції, тези до осягнення мети, але то все так невиразно, що не відчувалося певности тих шляхів, якими він іде і його середовище. Якщо рух спротиву в Україні лише інтелігентський, то чи справді йому запечатано шляхи, щоб він став масовим? Цієї проблеми доповідач не заторкнув.

Другий бесідник — М. Добрянський (УНДО), ставлячи під сумнів можливість української визвольної політики, очевидно, мав за мету притягнути увагу запрошених атракцією так невдало поставленої теми. Адже, кожний, йдучи на доповідь, уже мав незадоволення аж до люті, щось подібне слухати. Не один патріот стискав кулаки, щоб іти у відкритий дискусійний бій. Та... сталося інакше. Редактор Добрянський зачитав заголовок своєї теми і зараз же на 360 ступенів відсахнувся від неї. Залишивши напризволяще свою тему, прелегент почав ставити собі різні питання, які навіть і штучно трудно прив'язати до теми, та почав «сам з собою розмовляти». Забувши про аудиторію, відкривав собі Америки. Сильно тримаючись у своїх листочках написаного, іноді буквально по складах вичитував незв'язані речення, доводячи, напр., що таке сталінізм, або, що М. Драгоманов не мав послідовників, ато й про те, що Україну поневолює КІПС, а зовсім не російський народ і т. п.

Від цього реферату війнуло в залі цвіллю припалих, утертих, престарих і хибних тверджень чи аксіом, які не потребують доказів. Зажложена жвачка розхолодила присутніх вступати в говорення буквально ні про що. Виступаючи, треба було б прочитати реферат для п. Добрянського від початку до кінця, це ж не стояло на порядку денному, бож і так прелегент заморозив публіку, вправляючись в читанні протягом більше як 40 хвилин.

Тому що аранжерам ішлося ж головним чином про дискусію, а три попередні бесідники вже використали 90 хвилин, д-р Кордюк, (ОУНз) поглядаючи на годинник, буквально промчав «галопом по Європам». Він читав свій реферат так, що трудно було на змісті його зосередитись. І тут була порушена засада академічності вислову. Д-р Кордюк назвав деяких політиків «дураками». Це тоді, коли класифікував політично заангажовані середовища. Правда, час д-р Кордюк виграє, та й тільки. Деякі люди полишили залю.

До дискусії спочатку ніхто не голосився, бо перед кожним постало питання — про що властиво дискутувати? Та і хто дискутуватиме? Хоч фреквенція дописала цілком, але хто ж то був? Найбільше було заступлене радіо «ліберейшен», і тут нічого дивного. Адже доповідали начальники відділів — Добрянський і Гришко. Далі були члени і симпатички ОУНз — ведуча ланка в цьому заході. Були представники інших політичних угруповань в ролі статистів і кілька дезорієнтованих осіб, які прийшли «повчитися», тим більше, що їх змила фірма

Дому Укр. Н. Навряд, чи пішли вони додому розумнішими після цього вечора.

Та от, нарешті, першим сміливцем після багатьох спонук керівника семінару зголосився д-р Кашинський. Він задекларував себе і своїх однодумців-унрадівців державниками, які стоять непохитно на самостійницькій позиції.

Виступив другий дискусант. На запитання д-ра Фіголя, як ваше прізвище, — в залі пролунала відповідь: «Я — П. Белей — голова Української Національної Ради». Д-р Фіголь широко відкрив очі і зі здивуванням сказав: «Та я вас вперше бачу». В залі на один момент збудилось оживлення, бо не тільки д-р Фіголь, а і більшість присутніх не знала п. Белей.

Не дивлячись на те, що на цьому вечорі кілька разів ущипливо-недружелюбно заторкувано УНРаду, Голова Нац. Ради вважав за необхідне ще й подякувати. Все це сталося дуже швидко і на справжню дискусію не виглядало. Ще хтось вголос розпочав, що буде через 10—15 р., як ми вмеремо, хтось спитав про плян праці студійного семінара і, нарешті, д-р Білинський в короткій формі підкреслив неясність та заплутаність першого реферату. Оце і все. Закінчили рано.

А українська громада потребує дійсно об'єктивної, академічної дискусії, завданням якої було б взаємозближення. Потрібні ґрунтовні аргументи і готовість визнавати рацію продуманим поглядам інших середовищ. Тоді може бути й дискусія!

Обсерватор

(«Українське слово» — Париж, 13 лютого 1972 р.)

«СУЧАСНА УКРАЇНА І ЕМІГРАЦІЯ»

Дня 21-го січня 1972 відбувся в Мюнхені у приміщенні УВУ «Студійний семінар Конгресу української вільної політичної думки» на тему «Сучасна Україна і еміграція» з трьома доповідачами: Василь Гришко (УРДП) — «Чи один шлях до єдиної мети»; Михайло Добрянський (УНДО) — «Чи можлива українська визвольна політика»; Богдан Кордюк (ОУНз) — «З минулого у майбутнє».

Доповіді тривали разом півтора години і були подумані як субстрат до дискусії. На жаль, дискусія була дуже коротка; присутні не виявили багато охоти до обміну думок на порушені питання, бо вони були так поставлені, що не знати було, над чим властиво має розвинутись дискусія. Це був мінус цілого вечора.

Організаторами вечора були УРДП, ОУНз і УНДО. Вечір відкрили однак не організатори, а д-р Атанас Фіголь, підкреслюючи, що він відкриває імпрезу як колишній голова ВО УНРади. Не згадав він про те, що до відкриття уповажили його три згадані групи. Натомість він згадав, що думка про Конгрес української політичної думки ви-

ринула ще тоді, коли він був головою ВО і коли то в системі УНРади була створена студійна група, що припинила свою діяльність у зв'язку з відомими подіями в УНРаді. Через це у присутніх витворилося враження, що під фірмою т. зв. Конгресу української політичної думки відбувається активізація т. зв. опозиції в УНРаді, а це вже звучує горизонт самої імпрези. Тим, звичайно, ми не хочемо видавати негативного осуду про сам задум.

А. Фіголь підкреслив «історичне значення» для еміграції двох подій створення Державного Центру УНР у 1948 р. і відбуття СКВУ у 1969 р. На жаль, — сказав А. Фіголь — СКВУ мав тільки загально-громадський характер; політичні питання не дійшли на ньому до голосу. Запроєктований Конгрес вільної політичної думки мав би заповнити цю прогалину. Йдеться, мовляв, про те, щоб не засклеплюватися в угрупованнях, а зробити політичну проблематику в найширшому розумінні справою цілої громадськості, дати кожному можливість висловити свою думку і публікувати її. На думку А. Фіголя, існує ціле полотно питань, про які наша громадськість мало поінформована і які чекають на свою обрібку, як наприклад: питання сталінізму, період Хрущова та його значення, міжнародний комуністичний рух, сьогоднішні підрадянські процеси, тощо. У заключнім слові, що його виголосив той же А. Фіголь, підкреслювалося те, що йдеться про «рух української політичної думки на еміграції» (голос з публіки: «мають, ви хочете сказати, що йдеться про розрухання тої думки»).

Після такого довшого вступного слова до голосу прийшли доповідачі. В. Гришко підкреслив, що він виступає, з одного боку, особисто, а з другого — репрезентує думки УРДП. Він виходить з безумовної максими, що найвищою нашою метою є суверенна й соборна українська держава. Цим ще не перерішуеться питання шляхів до неї: вони можуть бути різними. Він є тої думки, що цей шлях веде через УРСР. УРСР є реальністю, якої не можна не узгляднювати. Сьогодні йдеться в УРСР про те, щоб її зробити українською, відрусифікувати.

Довшою, як передбачено, була доповідь М. Добрянського. Він мав відповісти на питання, чи можлива українська визвольна політика? На жаль, у доповіді він займався зовсім іншими питаннями, тільки не тим, і не дав відповіді на питання поставлене в темі. Треба спершу, мовляв, вирішити нам, чи нашим ворогом є російський імперіалізм, чи комунізм, чи що. Потім він зупинився на різних процесах в СРСР, щоб дійти до висновку, що присуд на цю державу вже запав; вона розлетиться. Наше завдання помагати розвалювати СРСР.

Б. Кордюк повторив кілька загальних думок, які був висловив у редакційній статті «Українського самостійника» (число за грудень 1971 р.), а далі зупинився на процесах в Україні, щоб опісля навізати до кризи в Державному Центрі і до потреби санувати політичні питання на еміграції шляхом поглиблення політичної проблематики.

Всі три доповіді, як також і вступне й заключне слово будуть надруковані, тому й зараз тут над ними не зупиняємось.

З дискусійних виступів слід відзначити слово майже 80-літнього п. Белея, виконуючого (після уступлення Я. Маковецького) обов'язки голови УНРади, в якому він позитивно поставився до плану А. Фіголя. З інших дискусій можна згадати виступ А. Білінського, у якому він вказав на те, що доповіді М. Добрянського і Б. Кордюка, хоч самі по собі цікаві й багаті думками, мало мали матерії, над якою можна б дискутувати. Наприклад, з доповіді М. Добрянського слухачі можуть робити висновок, що нема потреби політично активізуватися, бо присуд на СРСР вже виданий: він розлетиться. (У відповідь М. Добрянський сказав, що нам треба співдіяти в тому). Справді політичну доповідь, над якою можна й треба дискутувати, виголосив В. Гришко. В ній не ясне нам тільки одне: остаточна мета є так висока й так далека, що важко придумати шляхи до неї. Коли ж ми будемо йти різними шляхами, то це приводить тільки до затяжних внутрішніх конфліктів. Отже, треба скоротити мету й вибрати таку, яка дозволила б політично калькулювати.

Наприкінці треба сказати кілька слів про термінологію. Коли скликували «Світовий конгрес вільних українців» чи в його рамках «Світовий конгрес української вільної науки» (вільної від чого?), то загально було відомим, що це не «світовий» конгрес і не «вільних» українців, і не «конгрес», а певна партійно чи естаблішментово керована імпреза. Про створення «Державного Центру» можна б було хіба негативно сьогодні висловлюватись: краще було б, коли б його були назвали «національним», чи «громадським», чи «демократичним» і не зловживали слово «державний». А тепер говорять про «конгрес української вільної політичної думки».

Ми при звичайся говорити про «конгрес» як про певний з'їзд, що відбувся чи відбудеться такого-то дня. А цим разом була мова про «Студійний семінар Конгресу української вільної політичної думки на тему...», себто про щось, що вже існує. Хто оснував цей «конгрес», хто є його автором? Тут можлива тільки одна відповідь: коаліція УРДП—ОУНз—УНДО. А. Фіголь не належить до тих груп... формально. Та загально відомо, що він з ОУНз і з УНДО найтісніше зв'язаний. Йдеться отже про певну групово організовану імпрезу. Ми ще не очуналися з одної імпрези — акції за патріархальний устрій УКЦ, ще не перевірено, де роблено помилки й хто за них відповідає, а тут вже нова імпреза в іншій констеляції. Дав би тільки Бог, щоб вона була імпрезою справжньої «вільної» політичної думки, де будуть важити аргументи, а не інтереси якоїсь еміграційної групи.

(«Українське життя» — Чикаго, 20 лютого 1972 р.)

СТУДІЙНИЙ СЕМІНАР КУВПД ТА НАВКОЛО НЬОГО

(Репортаж і децю «З приводу»)

«Українські вісті» вже повідомляли, що 21 січня ц. р. в Домі Української Науки в Мюнхені з ініціативи керівництва УРДП, УНДО та ОУНЗ відбувся перший семінар Конгресу Української Вільної Політичної Думки (скорочено КУВПД) на тему: «СУЧАСНА УКРАЇНА І ЕМІГРАЦІЯ».

Ще до початку семінару головна зала Дому Науки вщерть заповнена, а понад 15 осіб (переважно молодь), що не мали місця в залі, розташувалися у вестибюлі. Більш ніж 80 осіб прибули з Мюнхену та околиць, щоб узяти участь у заповідженому семінарі.

На запрошення ініціативної групи, точно в зазначений час, семінар відкрив «батько» ідеї Конгресу д-р Атанас ФІГОЛЬ. Це він ще в 1968 році, будучи Головою Виконавчого Органу Української Національної Ради, висунув проєкт скликання Конгресу з участю всіх українських політичних середовищ, партій та громадських організацій, метою якого було б перетворити еміграційне політичне бездоріжжя в платформу ефективної допомоги Україні й її народові.

Не буду переповідати вступного слова д-ра А. Фіголя та доповідей: В. І. ГРИШКА (УРДП), д-ра Б. С. КОРДЮКА (ОУНЗ) і ред. М. І. ДОБРЯНСЬКОГО (УНДО), з якими вони виступили на цьому семінарі. Всі вони вже видруковані в «Українських вістях», починаючи з 7-го числа лютого місяця ц. р. Хочу лише зауважити, що аудиторія їх вислужала з великим зацікавленням. Усі три доповіді разом із вступним словом д-ра А. Фіголя, тривали рівно одну годину й 25 хвилин.

ВИСТУПИ В ДИСКУСІЇ

Потім, за згодою аудиторії, без перерви, розпочалася дискусія. Тому що всі виступи в дискусії були зареєстровані на магнітофоні, подаю їх точно в головніших цитатах із магнітофонного запису.

Першим у дискусії виступив д-р П. КАШИНСЬКИЙ. Його виступ зводився до того, що (цитую) «ми — державники, виходимо з державного штандпункту. Ми кажемо», — заявив він, — «що Україна є держава, бо вона ту державу задекларувала і мусить її відновити. Ви ж думаєте, що державу ми ще колись осягнемо, а тепер треба дбати за мову, за ті прикмети тої культурної нації... А ми думаємо, що нація творить державу, а не мова і т. д., що таким способом ми нічого не здобудемо. Ми мусимо бути о д е р ж и м і ідеєю державности і саме тоді ми здобудемо сили для того, щоб за неї боротися».

Після д-ра П. Капинського до слова зголосився д-р П. БЕЛЕЙ, котрий відразу ж зробив заяву, що (цитую) «як виконуючий обов'яз-

ки Голови УНРади без порозуміння з членами Президії не хотів би забирати слова, щоб це не було якось використане або криво зрозуміле; але як звичайний український громадянин хочу подякувати цій групі, котра скликала це засідання».

Далі він висловив жаль до «опозиції» з приводу (як він дослівно висловився) «бойкотування УНРади, через вихід і неприйняття участі в засіданнях і роботах Державного Центру». З цього виходить, що д-р Белей просто не в курсі справи виникнення кризи в УНРаді. І тому логічним було висловлене ним тут же побажання скликати нараду всіх політичних партій з участю громадянства для публічного обговорення справ УНРади, «щоб кінець-кінцем все українське суспільство було поінформоване і могло зрозуміти, що діється в дійсності».

«Говорять про кризу в Національній Раді», — сказав на закінчення д-р Белей, — «але ніхто не каже в чім суть тої кризи. Тому я думаю, що саме в таких дискусіях можна прийти до усвідомлення нашої національної кризи, бо це в дійсності не є криза Державного Центру, чи криза УНРади, а криза всієї української суспільності».

Слідуючим забирає слово ред. Ф. КОРДУБА. «Вислухавши ці доповіді і виступи», — говорить він, — «мушу признатися, що ці доповіді на мене зробили добре враження. Ініціатива панів є абсолютно правильна. Бо на еміграції за 10—15 років прийде на зміну цілком молоде покоління. Отже воно буде займати наші пости... Тому треба хоч частинно очистити наш ґрунт від т. зв. політиканства, яке, фактично, дуже мало має спільного з реальною політикою».

«Політика», — продовжував ред. Ф. Кордуба, — «складається з дуже багатьох складових елементів, багатьох складників, а не як хтось вважає звичайну пропаганду чи наклеювання тризуба в трамваї на вікні за політику... Дійсна реальна політика поневоленого народу», — підкреслив ред. Ф. Кордуба, — «мусить опиратися на холонокровно і глибоко продуманих різних можливостях використання міжнародної політичної ситуації для нашої боротьби; бо коли хтось хоче провадити політику, а в міжнародній ситуації не визнається, промовчує або взагалі не хоче її знати, хоче бачити тільки своє і більш нічого — це не є політика, а є обман».

«Тому не обдурймо самих себе», — продовжував ред. Кордуба. — «Я думаю, що на зміну нам придуть люди, виховані в високих школах і університетах, і вони не будуть поповнювати наших похибок, бо вони не будуть обтяжені баластом 30-х років, з якими ми вийшли на еміграцію. Найкращим показником цього є процеси в Україні, які нічого спільного не мають з політиканством на еміграції».

«У доповідях», — продовжував ред. Ф. Кордуба, «порушено дуже багато проблем, над якими варто було б застановитися, продискутувати, послухати різні думки. Тому я ще раз повторюю, що ініціатива є добра і від себе побажаю найкращих успіхів у дальшому розвитку вашої праці». Так сказав на закінчення ред. Ф. Кордуба.

Проф. І. В. МАЙСТРЕНКО у своєму виступі звернув увагу на те, що (цитую) «доповідачі в дуже цікавих, змістовних доповідях, поминули одне питання, а саме — питання орієнтації та отой конфлікт, що відбувається на арені ООН» (між Китаєм та советською імперією), як «один із факторів розвалу імперії, який може викликав навіть оті арешти і виступи всіх сателітних вождів». Не всяка орієнтація є погана», — сказав проф. Майстренко. Для підтвердження цього він навів «клясичний приклад доброї орієнтації — МАЗЕПИ на КАРЛА XII-го; бо Швеція і Карло були далеко від України і не могли фізично її поневолювати».

Закінчуючи свій виступ, проф. Майстренко ще раз указав на конфлікт, що відбувається між двома комунізмами та, що «треба подумати в який спосіб використати цю ситуацію для визволення української нації».

Виступає д-р А. БІЛИНСЬКИЙ. Він говорить, що «трохи розчарувався», хоч «доповіді були дуже дбайливо випрацювані й були цікаві». «Візьму я доповідь М. І. Добрянського», — каже д-р А. Білинський. — «У ній дуже багато цікавих думок, але все таки з неї в мене зародилось таке враження, що фактично присуд на Радянський Союз уже запав і що проблема розпаду Радянського Союзу є проблема тільки часу. Отже, політичний висновок для політичної проблематики: закладаймо руки в кишені і чекаємо аж розпадеться Радянський Союз. Так само», — підкреслив далі д-р Білинський, — «повідь пана Кордюка мала багато цікавих думок. Але, делікатно кажучи, мені до вподоби припала доповідь пана Гришка, як збагачена думками; і найважливіше, що то була політична доповідь, яка порушувала практичну, конкретну, реальну політичну проблематику. А все таки з одною думкою я не можу погодитися», — зазначив д-р Білинський. — «Пан Гришко сказав, що є можливі різні шляхи до однієї мети — то значить один може іти вправо, другий вліво, третій прямо, а четвертий назад. То я тоді мушу сказати, що до мети ми ніколи не дійдемо... Мені здається, що в наших умовах є тільки одна можливість: треба скоротити мету, треба поставити якусь близьку мету, яку б усі більш-менш бачили, що її можна досягнути. А поза тим я з висновками пана Гришка згідний», — закінчив д-р Білинський.

Радник КЕРНИЦЬКИЙ запропонував, щоб ініціативна група КУВ ПД звернулася до інших політичних середовищ (цитую), «щоб і вони висказалися, як би вони ту справу бачили. Можливо пізніше знайдемо якусь синтезу, що буде для всіх спільна і остаточна мета», — сказав він.

Інж. Д. АНДРІЄВСЬКИЙ попросив пояснити плян праці та перспективи праці КУВПД, бо йому здається, що це лише перша спроба таку ідею Конгресу реалізувати. «Я особисто», — сказав він, — «високо ціную вашу ініціативу і вважаю, що вона є дуже важна. Бажаю Вам успіху», — закінчив інж. Андрієвський.

ЗАКЛЮЧНІ ВИСТУПИ ДОПОВІДАЧІВ

У заключному слові В. І. Гришко пояснив д-рові Білінському, що він (цитую) «говорив не про різні напрями, а про різні шляхи в одному напрямі, бо ж ідеться про одну мету. Немає одного шляху в розумінні засобів реалізації боротьби і в розумінні вихідних точок шляху, а не в розумінні точок мети. Зрештою, єдність мети так підкреслена в доповіді, що дійти з неї до висновку про шляхи в різних напрямках у розумінні «хто куди» — це значить суперечити самій логіці думок доповіді». Після цього д-р А. Білінський з місця погодився з доповідачем.

Ред. М. І. Добрянський відповідав дискусантам за таким порядком як вони виступали. Д-рові П. Кашинському він пояснив, що «творити державу, щоб вона потім створила націю — це є різке упрощення української політичної проблематики з кожного погляду: як щодо мови, так і щодо ідеї української державности та шляху здійснення української держави. Для того, щоб здобути українську державу дуже замало бути «одержимим» «ідеєю української держави», — підкреслив ред. М. І. Добрянський. «Сьогодні український народ є так національно свідомий, а прагнення до держави є всенародне явище, якого не було досі в історії. Але й цього замало. Йдеться про те, щоб там збереглися національна свідомість, національна активність і бажання мати власну державу до того часу, коли можна буде ту державу реалізувати, незалежно від Радянського Союзу, незалежно від Москви».

Далі ред. М. Добрянський сказав: «Якщо д-р Белей порушив справу УНРади то, прошу дуже, ми можемо влаштувати дискусію на ту тему».

«Щодо „орієнтації” і проблеми Китаю, які порушив пан Майстернко», — продовжував ред. М. Добрянський, — «то хочу сказати: конфлікт комуністичного Китаю з комуністичною Москвою має надзвичайне значення для української визвольної справи; але цим я не хочу сказати, що китайці хочуть визволяти народи Радянського Союзу з-під Москви. Я є переконаний, що китайці не будуть визволяти народів, тільки будуть рятувати свій комунізм на території Радянського Союзу».

Відповідаючи д-рові А. Білінському, ред. М. Добрянський сказав: «Д-р Білінський сказав, що я дійшов до того, що, мовляв, доля імперії вирішена... Це не так, це не так. Я виразно говорив про те, що вирок можна прискорити або вирок можна припізнити...».

Відповідаючи на інші зауваги, ред. М. Добрянський сказав: «Пан меценас Керницький казав запросити представників інших партій. Це давно зроблене і повторювати ми його не будемо, якщо йде мова про мене. Це є зроблене у нашій декларації, якою ми проголосили перший раз ініціативу створення Конгресу Вільної Думки. Пан інж. Анд-

рієвський просить пояснити плян праці. Прошу дуже: всюди де є охочі і де є об'єктивна можливість, хай відбуваються доповіді і дискусії на академічному рівні про українську визвольну політику, про сучасну Україну, про роль еміграції. Ось це вам і плян».

Д-р Б. С. Кордюк подякував ред. М. І. Добрянському за відповідь на зауваження в справі «орієнтації». «Але я трохи був здивований», — сказав він, — «виступом пана д-ра Белея. Хоч я був в УНРаді, але ми ніколи не бачилися. Я перший раз бачу вас. Я думаю, що в тому, що ви сказали „що покинули УНРаду“ тут форма граматична неправильна: н а с п о к и н у л и. Я розумію політику як суспільну етику в дії. Ви розумієте інакше».

Потім д-р А. Фіголь сердечно подякував за увагу й участь у семінарі та коротко ще раз пояснив цілі й ідею Конгресу, що «йдеється передовсім про свого роду рух, рух української політичної думки».

ЯК ДЕХТО ХОТІВ БИ БАЧИТИ ТЕ,
ЧОГО... НЕ ХОТІВ БАЧИТИ

Отак бачив і чув перший семінар КУВПД автор цих рядків, і так він записаний на магнітофонну стрічку. Але цілком інакше «намалював» це все (малюючи... дьогтем!) у паризькому «Українському слові» з 13 лютого 1972 р., в просторому коментарі під заголовком «Дискусія не вив'язалася...». Автор (чи може точніше — авторка), як і личить таким «малярам», сховався за псевдонім «Обсерватор» (дехто жартує, що літера «в» в цьому псевдонімі — це друкарська помилка «Українського слова»).

У цьому коментарі (чи, може, краще — гуморесці, через наявність ряду «художніх» домислів і гіпербол) вражає незрозуміла (як для політичного коментаря) поверхова дріб'язковість і повна відсутність уваги до головного. Та найперше — немає ні найменшої поваги до фактів, які автор(ка) називаю так, бо тон і зміст коментаря типово «баб'ячий») просто вигадала, щоб писати не про те, що вона справді бачила й чула, а про те, що вона хотіла б бачити, бо... не хотіла б такого семінара бачити взагалі.

Судячи з заголовку коментаря, дискусії не було (бо вона, мовляв, «не вив'язалася»). Але тут же перелічуються виступи в дискусії одного, другого, третього (а були ще й інші). Отже «інформація» про семінар дезінформуюча. Наприклад, твердження, що у вступному слові д-р А. Фіголь був «поденервований» (?) і навіть, нібито, висловлював «свої жалі, а саме: усунення його з посту голови УНРади», — хоч усі понад 80 присутніх нічого подібного не бачили й не чули, і про це свідчить також магнетофонний запис та друкований текст виступу. Або — що В. Гришко «заявив, що УРДП не вірить у масовий спротив народу проти поневолення України» (і це говориться про читану

доповідь, яка відразу ж надрукована і кожному видно, що нічого подібного в ній нема). Або, сугерується читачеві думка про незадоволення присутніх доповідями, мовляв, — «деякі люди полишили залю». Хоч, як правило, по доповіді все хтось лишає залю, бо не цікавиться дискусіями. Але на цей раз якраз того не було.

Є в дописі й прислужливе повторення чужих домислів: «ОУНз — ведуча ланка в цьому заході». Загальновідомо, що це пустив у обіг один наш титулований політиканин, що якраз нині сам себе остаточно викінчує в своїй ролі, а з собою разом і очолювану ним установу. Дивно, що не наведено ще одної байки того ж таки політиканина, а саме — що, мовляв, «ідеологом трьох політичних партій, які організували семінар, є д-р А. Білинський».

Усі доповіді читалися по готових, написаних авторами текстах і деякі тут же були віддані до друку. Вони опубліковані. Отже читачеві легко перевірити, що там було сказано, а що «Обсерватор» сам «намалював» чи «домалював», перекрутивши до невпізнання.

Відсебеньки й перекручення в репортажі є не випадковими. Як признається автор(ка) репортажу, вона прийшла на семінар не тільки з упередженням, а й мала «незадоволення аж до люті». При чому, в своїй (жіночій?) наївності вона думає, що й кожен прийшов на семінар в такому ж настрої. Вона так і пише: «к о ж н и й (?), ідучи на доповідь, уже мав незадоволення аж до люті» і «не один патріот с т и с - к а в к у л а к и (!), щоб іти у відкритий дискусійний б і й». Але автор(ка) сиділа на доповідях досить смиренно і зовсім не виказувала наміру кинути «у відкритий дискусійний бій», а вирішила це зробити із-за плоту. Маючи застереження до окремих положень доповідей вона навіть не задавала питань, щоб на місці в'яснити свої сумніви.

Вона, наприклад, дуже образилася на д-ра Б. Кордюка за те, що він ствердив, що серед наших діячів на еміграції політиків є й дурні, які вважають, що вони все мали рацію. Тут уже, як то кажуть, «на злодієві шапка горить». Чому це «обсерваторка» сприйняла на свій рахунок і так за це образилася — це такий же секрет, як і її псевдонім. У кожному разі, з її «обсервації» ясно виходить, що всі питання, які порушено на семінарі, вже розв'язано і тому її нервує, що хтось піддає це сумнівові.

Доповідачі виступали не як лідери партій, а як приватні особи про що й було попереджено аудиторію. Але самозрозуміло, що це зовсім не означало того, що їхні особисті політичні погляди мусіли б кардинально різнитися від поглядів, офіційно задекларованих їхніми політичними партіями. Тим більше, що мова йшла не про вислів поглядів партії, а про власну інтерпретацію доповідача тих чи інших справ з вихідних позицій його партії. Якщо «обсерваторка» цього не могла збагнути, то для чого тоді вигадувати те, чого НЕ говорилося (як це видно всім із опублікованих текстів доповідей).

Нас, звичайно, дивує те, що «Українське слово» дало місце на своїх шпальтах авторці, переповненій жовчю, а не тим представникам свого середовища, які на семінарі виявляли своє задоволення з його перебігу, вітали почин і бажали йому повного дальшого успіху. З того виходило б, що «УС», навіть всупереч засаді правдивої інформації, використовує лише нагоду для якихось своїх особливих калькуляцій.

Про відгук «Шляху перемоги» можна б і не згадувати, як не згадуємо ми взагалі всього того, що пише ця бандерівська «Правда»; бо її коментарі з дослівною точністю можна передбачити наперед. Тут ніколи ніякої несподіванки не може бути. Але цікаво, що й тут кидається в очі те саме, що й у коментарі «УС» (включно з «бабським» тоном і характером усього сказаного). Тут теж — самі «художні» домисли: «про „нашу” державу УССР»; про якесь — «не викликати злоти уряду», про що, немовбито, говорилося в доповідях (?). Основне ж у «коментарі» «ШП» те, — твердження, що семінар, мовляв, «розчарував чисельну публіку» та викликав здивування, що він відбувався «чомусь у Домі Української Науки». Очевидно автор(ка) ідентифікує себе з «численною публікою» і висловлює напрям думання свого середовища, яке «славне» саме своєю нетерпимістю до інакше-думаючих і тому хотіло б, щоб студійний семінар Вільної Політичної Думки було «заборонено» відбувати в академічній аудиторії, де йому саме й належить відбуватися.

Та найцікавішою в цьому коротенькому відгуці є сама його «назва» — «Нічого нового...», бо вона дуже добре характеризує само середовище, якого репрезентантом є «Шлях перемоги». Бо справді від часу своїх солом'яно-революційних чинів під Польщею (палення панських скирт) люди цього середовища ні на йоту не зрушилися вперед. Навіть у цій же замітці «Нігіль нові...» вони закликають до того, щоб «перетворити Україну в Альжир», хоч відомі їхні методи «боротьби» скоріше могли б перетворити Україну в... Сагару.

Що можна сказати про обидва ці репортажі? В обох у них дуже ясно проглядає поденервованість. Як міг хтось, без них започаткувати кампанію в галузі української еміграційної політики, яка за всіма ознаками претендує (може) перерости у всеміграційний рух. Хотілося б «не дозволити», але... язика довгі, а руки короткі.

І. Корнійчук

(«Українські вісті» — Новий Ульм, 27 лютого 1972)

ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ НАЦІОНАЛІСТІВ закордоном ОУНз

Організація Українських Націоналістів закордоном (ОУНз) — є безпосереднім спадкоємцем ОУН, яка постала в 1929 році і діяла безперервно в Україні до половини 1950-х років. Хоча ОУН в Україні була знищена російсько-більшовицьким окупантом, то її безкомпромісова боротьба проти всіх окупантів мала великий вплив на зріст національної свідомости, на імперативну настанову боротися з кожним ворогом-окупантом у всяких умовах, на прагнення до самостійної політичної підметности.

ОУНз повністю визнає Програмові постанови III Надзвичайного великого збору ОУН, що відбувся в Україні 1943 р., уточнені і доповнені Конференцією ОУН, на українських землях у червні 1950 р. Ці постанови становлять підставу діяльності ОУНз. У них говориться між іншим:

«... Організація Українських Націоналістів бореться за Українську Самостійну Соборну Державу й за те, щоб кожна нація жила вільним життям у своїй власній самостійній державі. Знищення національного поневолення та експлуатації нації нацією, система вільних народів у власних самостійних державах — це єдиний лад, який дасть справедливу розв'язку національного й соціального питання в цілому світі. ОУН бореться проти імперіялістів й імперій, бо в них один пануючий народ поневолює культурно й політично та визискує економічно інші народи. Тому ОУН бореться проти СРСР. ОУН з усією рішучістю бореться проти інтернаціоналістичних та фашистсько-націонал-соціалістичних програм та політичних концепцій, бо вони є інструментом завоювницької політики імперіялістів. Тому ми проти російського комуно-більшевизму...»

«ОУН — за повне визволення українського народу з-під московсько-більшовицького ярма, за побудову Української Самостійної Соборної Держави без поміщиків, капіталістів та більшовицьких вельмож...»

«Українська Народна влада спрямує всі економічні ресурси та людську енергію на побудову державного демократичного порядку, справедливого соціального ладу, на економічне будівництво країни та культурне піднесення народу».

*

Провід Закордонних частин ОУН (ЗЧ ОУН), що оформився в післявоєнних роках на чужині (т. зв. бандерівці), не визнав фактично духа і настанови Постанов III НВЗ ОУН, і не діяв згідно з ними. Те, і ще інші причини, довели до розламу ЗЧ ОУН у лютому 1954 р. Ті члени, що повністю визнали і засвоїли собі Програмові постанови III НВЗ сформували ОУНз, яка базує свою діяльність на цих постановах і якої організаційна структура відповідає демократичним вимогам.

ОУНз, як говорить її назва, є націоналістичною в такому сенсі, що нація становить природну і найкращу форму людської спільноти. ОУНз за те, щоб кожна нація мала повну свободу свого розвитку. ОУНз за те, щоб український народ у власній державі міг розвиватись вільно та всебічно і цим давати творчий вклад до поступу людства. ОУНз є проти всякого імперіялізму та колоніялізму. ОУНз не є націоналістичною в сенсі виключності українців у власній державі; українська самостійна держава має бути рідною і забезпечувати повноту прав не лише для українців, але для всіх її громадян. Спираючись на прадавній традиції княжої доби і на недавній традиції Центральної Ради, ОУНз прагне до того, щоб в українській державі всі особи і всі національні меншості користувалися повнотою громадських прав.

ОУНз є демократичною, бо вважає, що тільки демократичний лад забезпечує свободу одиниці і суспільних груп, уможливіє рівні шанси для всіх і дозволяє здійснювати соціальну справедливість. ОУНз є проти тоталітаризму і всякого політичного екстремізму, які в висліді завжди загрожують підставовим правам людини і демократичному ладові.

Вважаючи свободу за конечну передумову всякого творчого вияву, ОУНз є за повною свободою, особливо в сферах науки і культури. Кожна особа і суспільна група мають мати можливість вільно розвиватися, поскільки вони цим не порушують можливостей розвитку інших осіб чи груп.

В суспільній і господарській сферах ОУНз є за те, щоб усі групи та верстви населення були товарисько і перед законом рівновартні і рівноправні, а розподіл матеріальних дібр був як найсправедливіший.

*

ОУНз зберігає і плекає політичні досягнення ОУН в Україні, і продовжує виконувати свої завдання серед українських громад у діяспорі та серед чужинців.

ОУНз докладает зусиль, щоб українські громади серед чужого оточення і впливу зберігались якнайдовше; члени ОУНз беруть активну участь в різних ланках громадського життя. Але ОУНз рішуче виступає проти опартійщення громадських організацій та установ і деградування їх до прибудівок тої чи тої політичної групи.

ОУНЗ була і є далі за центральною громадською установою для всієї української діаспори поза владою СРСР, але одночасно прагне, щоб ця центральна, СКВУ, зосередила свою працю передовсім на істотних потребах нашої спільноти в діаспорі.

ОУНЗ — є за створення центральної політичної установи для всіх наявних політичних сил і груп на чужині, в якій, згідно з демократичними прийомами, відбувалася б дискусія, кристалізувалася політична думка, провадилася узгоджена дія на підтримку визвольних змагань всього нашого народу.

ОУНЗ — прагне до співпраці з демократично наставленими колами всіх підрадянських і т. зв. сателітних народів, для збудування суцільного визвольного фронту.

*

Найвищим органом ОУНЗ є Делегатська конференція, на якій вибирають керівництво — Політичну Раду ОУНЗ. Крайові конференції в різних країнах поселення, також делегатами, вибирають Крайові політичні ради ОУНЗ. Спочатку ОУНЗ очолював Лев Ребет. Натепер головою Політичної ради є Богдан Кордюк, першим заступником — Роман Ільницький, другим заступником — Дарія Ребет. Стараннями членства ОУНЗ виходить в Мюнхені політичний місячник «Український самостійник».

Б. К.

КРАЇНСЬКЕ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНЕ ОБ'ЄДНАННЯ УНДО

Українське Національно-Демократичне Об'єднання (УНДО) — політична партія в Галичині, яка була історичним продовженням політичної організації «Народна Рада» 1885 у Львові, а від 1899 політичної партії під назвою: Українська Національно-Демократична Партія (УНДП — голови: Юліян Романчук, Кость Левицький).

Після визвольних змагань 1918—21, на українських землях під польською владою в Галичині і Волині, в УНДП визначилися три фракції: 1. ліва, радянськo-польська група; 2. права, група журналу «Заграв» (Українська Партія Національної Роботи); і 3. головне ядро партії, група «Діла», центр демократично-ліберальний, у соціальних питаннях прогресивний. Коли перші дві групи заперечували будьякі контакти з польським урядом, центр стояв за вимогу широкої автономії для українських земель під Польщею, вважаючи, що Росія (байдуже — червона чи біла) є більшою загрозою для українського народу ніж Польща.

Хоча стосунки між цими трьома «крилами» розвивалися в напрямку до створення окремих організацій, перемогла консолідаційна течія. На з'їзді 11 липня 1925 об'єдналися всі три групи (за винятком тих із лівого крила, що відійшли до комуністів). Постало Українське Національно-Демократичне Об'єднання, що властиво було продовженням УНДП зі зміненою назвою. Головою партії став Дмитро Левицький. На з'їзді УНДО 19—20 листопада 1926 прийнято нову програму партії, якої основні принципи були:

У політичній діяльності. Метою УНДО є «здобути Соборну і Незалежну, Демократичну Українську Державу», тому партія за право самовизначення українського народу «на всіх його етнографічних землях». УНДО не визнає ніяких міжнародних актів, «що сталися проти волі Української Нації і допустили до поділу живого організму Українського Народу та його території». УНДО бореться за суверенні права українського народу, за демократично-парламентарний устрій, за рівність усіх громадян перед законом без різниці віри і народности, за свободу слова, зборів і об'єднань, за свободу страйків і професійних організацій, за незайманість особи та її мешкання, за незалежність судів.

У соціальній і культурній діяльності. За передання великоземельної власності малоземельним селянам, за скасування колонізації української землі чужинцями, за самовистачальне селянське

господарство; за індустріалізацію на українських землях, за передання великих фабрик і промислових підприємств народові (його державі); за участь робітників у розподілі прибутків, за законну охорону робітництва від експлуатації, за восьмигодинний день праці, за обов'язкове забезпечення всіх робітників; за поширення кооперативного руху в усіх галузях народного господарства. УНДО обстоює єдину українську трудову школу, національне — дошкільне, шкільне, позашкільне — виховання, безплатне навчання; обстоює рівноправність усіх віровизнань і їхню внутрішню самоуправу; визнає християнську мораль як основу духового розвитку нації. Тактику політичної дії визначають партійні з'їзди відповідно до політичних умов, а між з'їздами Центральний Комітет.

З 1932-го року — під впливом українських економістів та культурних діячів — у керівництві партії щораз більше переважає тенденція шукати порозуміння з польським урядом на базі широкої автономії. Посилюють цю тенденцію — з одного боку турботи за дальший розвиток кооперативного сектора, з другого — турботи за долю українського шкільництва. Важливу роль грають також міркування про становище українського народу під російським комунізмом: процес СВУ, терор проти української інтелігенції, розгром українзації та штучний голод. (25. III. 1932 УНДО протестує проти посилення терору в Україні). В УНДО змінюється керівництво: 1935-го року головою стее Василь Мудрий, речник (спільно з Володимиром Целевичем) нормалізації українсько-польських стосунків. Невдача цієї політики призводить до кризи в партії: від УНДО відходить (1938) група Дмитра Паліва, який творить нову партію «Фронт Національної Єдності».

Коли Гітлер заатакував польську державу і вибухла війна, Василь Мудрий в імені Української Парляментарної Репрезентації склав у польському сеймі заяву, яка осудила агресію. Українські землі, що були під польською владою, попали тепер під владу двох тоталітарних режимів. Керівництво УДНО прийняло постанову: в структурі тоталітарної держави немає місця для демократичної партії, тому УНДО припиняє діяльність. Головним мотивом такого рішення було бажання — не наражувати на переслідування національний актив народу, який в значній мірі належав до УНДО, або з ним співпрацював. Сталінський терор всетаки винищив кілька тисяч найактивніших членів партії.

На конференції членів УНДО в Аугсбурзі 25. X. 1947 постановлено відновити партію на еміграції. Створено «тимчасовий провід» на чолі з Президією у такому складі: Василь Мудрий — голова, Юліян Павликовський — містоголова, Любомир Макарушка — головний секретар, усі — члени крайової Президії Партії. Коли В. Мудрий, переїхавши до Америки, відійшов від політичної діяльності, головою УНДО став Степан В и т в и ц ь к и й ; після обрання його екзильним президентом

УНР (1954) в Європі керувала справами партії Президія під проводом Миколи Хробака, в Америці — Івана Шепаровича. В кінці 1970-го р. кореспонденційним способом проведено вибори керівних органів партії. Головою УНДО обрано Олексу Яворського з Торонта.

Зараз, після оформлення на еміграції, УНДО вклочилося до заходів, що мали за мету створити Українську Національну Раду. Поруч Ісаака Мазепи найбільше зусиль доложив у цьому ділі представник УНДО в підготовчій комісії, Степан Баран. Від інавгураційної сесії УНРади в 1948-му році впродовж двадцяти років партія була активною в органах Державного Центру УНР. Ряд членів УНДО, між ними відомі діячі визвольних змагань 1918—20, працювали багато років на відповідальних постах. Від 1961-го р. фракція УНДО в УНРаді була в опозиції до Виконавчого Органу під керівництвом Миколи Лівичького, закидаючи йому: негативне ставлення до консолідації, стосування недемократичних методів та розпалювання міжпартійної боротьби (див. комунікат Президії УНДО з 5 березня 1961). Крім цього фракція вимагала, щоби ВО і Президія УНРади більше цікавилася справами в Україні, а менше поринали в еміграційні суперечки.

Після усунення Атанаса Фіголя з Виконавчого Органу (1969) настав в УНРаді та її органах стан беззаконня і сваволі. Дійшло до того, що Микола Лівичький, знехтувавши «Тимчасовий Закон» про реорганізацію Державного Центру УНР, виключив фракцію УНДО, також дві інші фракції (УРДП і ОУНз), з Національної Ради, щоб цілковито підкорити собі всі органи ДЦ та УНРади. Не зважаючи на такий прикрий досвід УНДО надаліше за творення центральної демократичної установи, яка об'єднувала би всі самостійницькі політичні сили української діаспори на базі концепції Української Народної Республіки.

З 1971 року появляється для членів партії неперіодичне видання: «Вісник УНДО — інформаційний листок зв'язку».

М. Д.

УКРАЇНСЬКА РЕВОЛЮЦІЙНО-ДЕМОКРАТИЧНА ПАРТІЯ У Р Д П

Українську Револуційно-Демократичну Партію (УРДП) засновано в 1946 році в Німеччині. Потреба в організації УРДП диктувалася тим, що еміграція з Радянської України не вкладалася в ті організаційно-політичні форми, які плекалися на Заході. Немаловажним стимулом в початковому періоді організації УРДП був так званий «східняцький комплекс», який полягав в активній відсічі тодішнім намаганням розглядати еміграцію з УРСР як українців другого сорту.

Основниками УРДП були: І. Багрянний, який потім став її довіритим лідером, І. Майстренко, С. Підтайний, Г. Костюк, І. Дубинець, П. Шинкар, М. Воскобийник, К. Дацько та інші. Діяльність УРДП обмежена її програмою, статутом та постановами з'їздів.

Структура УРДП. — Найвищим керівним органом партії є з'їзд УРДП, що скликається раз на чотири роки. З'їзд ухвалює напрямні політики, діяльності, ідеологічного спрямування партії та обирає керівні органи: Голову, Центральний Комітет, Контрольну комісію та Партійний суд УРДП. Поміж з'їздами найвищим керівним органом партії є пленум ЦК. Перший пленум ЦК по з'їзді обирає Секретаріат ЦК УРДП, що є виконавчим органом партії і найвищим керуючим чинником у час поміж пленумами ЦК УРДП. В окремих країнах найвищим партійним органом є Крайова конференція УРДП, яка скликається щороку. Для поточної праці обирається Крайовий комітет. Найнижчою ланкою є Осередок УРДП з бюрою і секретарем на чолі.

За час з 1946 року відбулося шість з'їздів УРДП: в 1947, 1948, 1949, 1955, 1967, 1970 р.р. Перші чотири в Німеччині, останні два в США. На чолі УРДП стояли: Григорій Костюк — 1947—48; Іван Багрянний — 1948—63; Федір Гаєнко — 1963—67; Микола Степаненко — 1967; з 1967 р. Головою УРДП є Василь Гришко. Його заступники: Олексій Коновал (Генеральний секретар), Віталій Бендер, Федір Гаєнко, Анатолій Лисий.

Першоджерелом і початком історії УРДП є епоха великого українського відродження 20-х років. Звідтіля походять ідейно-політичні і, навіть, фізичні коріння УРДП. Організаційно вона постала як демократична альтернатива поміж двома тоталітаризмами (комунізмом і фашизмом), які діяли один іменем «класи», а другий іменем «раси». А оскільки фашизм, як організована сила, був мертвим, а комунізм продовжував діяти і набирати сили, володіючи всіма українськими

землями, то було ясно, що боротьбу треба вести спираючися «насамперед на досвіді багатомільйонного народу підсоветської України» (І. Батряний, 1946 року).

УРДП є політична організація, — революційна за своїм характером та демократична за своєю метою. Вона виключає комунізм, фашизм та всякий тоталітаризм. Ідейно-політично УРДП спирається на соціально-політичну доктрину насамперед, як основну рушійну підйому демократичної революції в СРСР, і на національно-визвольну доктрину, як на другу підйому тої революції, але яка без першої в тих умовах не діє сама по собі. В основі цих доктрин лежить ідея Української Незалежної Держави з демократичним ладом. В свою чергу ці доктрини формуються на основі творчої переоцінки всіх дотеперішніх вартостей і творення нових вартостей, через синтезу здобутків і всіх додатних надбань українського народу.

У своїй політичній діяльності УРДП виходить з тої реальності, що українська держава (хоч тепер у поневоленому стані) є і вона володіє колосальними кадрами високого фахового та державного й політичного вишколу. Але ті кадри треба спрямовувати й об'єднувати навколо ідеї національної свободи і незалежності, ідеї народоправства, ідеї соціальної упорядкованості та боротьби за здійснення цих ідей. Це може робити лише партія, яка сама буде складатися в переважній більшості з тих кадрів.

УРДП з самого початку орієнтувалася на сьогодишню Україну. Ще в 1948 році було стверджено: «Мислимо категоріями сьогодишньої України, виростаємо з сьогодишньої української дійсності і стоїмо там обома ногами». Тому діюча програма УРДП складається з трьох частин: незмінні — а) Ідеологічні підстави і б) Програмові засади; і змінні: — в) Політичні настанови УРДП, що змінюються час від часу (з'їздом) в залежності від зміни політичного й економічного становища в Україні й світі. (Див. «Програма Української Революційно-Демократичної Партії (УРДП), затверджена Шостим З'їздом УРДП 25—27 грудня 1970 року», Чикаго 1971, стор. 48).

Еміграція, як правило, відстає від розвитку свого народу. Тому для УРДП, як еміграційної партії, не легко є триматися сьогодишньої України. На цьому шляху час від часу виникали труднощі, які виявлялися у відході деяких частин членства. Але такий курс приносив і невелике поповнення, особливо за рахунок молодого покоління еміграції.

Відходили переважно ті, які «оємігрантизувалися» і переходили «в приватну», або на позицію старої еміграції, яка вважає себе українцями вищої категорії. Головне ж — відходили ті, які були одержимі комплексом «анти», найбільше комплексом показного «антикомунізму». Прозитивна програма УРДП їх не задовольняла і не цікавила. На цьому ґрунті виникло ворохобництво Т. Бульби-Боровця в 1952 році, а потім

М. Степаненка в 1968 році з претенсіями на одноособове очолення УРДП. Обидва вони були виключені з УРДП за ворохобництво, але у зв'язку з тим був відхід незначної частини членства УРДП, що не сягала й 10% їх загальної кількості. Перші створили «СВУ», а другі тримаються назви «УРДП». Обидві групи ніякої позитивної політичної праці не ведуть, а живляться виключно деструктивною критикою УРДП та її проводу, підживлювані сторонніми чинниками (наприклад, славнозвісні «суди» над Багряним, Підгайним, Дивничем, Гришком та іншими, що інспірувалися і фінансувалися сторонніми чинниками).

Ідеологами УРДП були: І. Багрянний, Ю. Дивнич (Лавріненко), а з 1948 року В. Гришко, що й зараз працює над дальшою розробкою революційно-демократичної проблематики.

Друкованими органами УРДП є: «Наша боротьба» (1946—47), «Наші позиції» (від травня 1948 і понині), газета «Український Прометей» (виходила в США в 50-х роках), «Українські вісті», що виходять безперервно з 1946 року в Новому Ульмі, Зах. Німеччина, — спочатку як півтижневик, а з 1960 року як тижневик.

Споріднені організації УРДП: ДОБРУС, СУЖЕРО, Легіон ім. Симона Петлюри, ОДУМ та інші. Місце осідку керівного органу партії — Секретаріату ЦК УРДП: Західна Німеччина до 1967 року, а відтоді — США.

Ф. Г.

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Ціна збірника «Матеріали КУВПД» ч. 1.

\$ 1,— (один долар)
або рівновартість в іншій валюті.

*

Замовлення на збірники й всю кореспонденцію до
Тимчасового Секретаріату КУВПД спрямовувати на:

Markijan Zajac
8 München 45
Mährische Str. 12
W. Germany

Грошові посилки на:

DRESDNER BANK AG
8 München 2
Promenadeplatz 7
Konto Nr. 3 005 380
(M. Zajac)

Всі добровільні пожертви на видання матеріалів і переведення
КУВПД будуть проголошені, за винятком застережених,
в чергових числах збірників.

Тимчасовий Секретаріат КУВПД